

Identifying the Components of National Solidarity for Use in the Textbooks of Iran's Primary Education

Fatemeh Havas Beigi *

Assistant Professor, Department of Educational Sciences, Farhangian University, Tehran, Iran.

Abstract

The purpose of the current research is to identify the components of national Solidarity for use in the content of textbooks. The research paradigm is interpretive, the approach is qualitative, the research strategy is qualitative content analysis (induction), and the field of study includes teachers of ethnicities and experts. A semi-structured interview was used to collect data. The sampling method was purposeful and continued until the theoretical saturation stage, and interviews were conducted with 14 experts and 18 teachers. The data format was based on audio and for data analysis two steps of open and axial coding were used. In the first step of coding, 451 initial codes, and 87 subcategories were obtained. In the second stage of coding, 16 main categories were obtained after categorization. The extracted categories are language homogeneity, diversity in introducing celebrities, territorial symbols, legitimizing cultural pluralism, rethinking and writing women's texts, strengthening trust, distributive justice, merit-based, strengthening national identity, paying attention to the multicultural economy, introducing ancient artifacts, consolidation of political legitimacy, redefining educational policy, strengthening National-transnational compatibility, creating social security, and reforming media policy. Based on the findings, the necessity of a review and a more comprehensive look at the components of national cohesion is felt.

Keywords: National Cohesion, National Solidarity, Education, Textbooks, Teachers, Ethnicities.

This article was taken from the postdoctoral project and was done with the financial support of Iran National Science Foundation.

* Corresponding Author: Beigi.f1982@gmail.com

How to Cite: Havas Beigi. F. (2023). Identifying the Components of National Solidarity for Use in the Textbooks of Iran's Primary Education, *Quarterly Journal of Social sciences*, 30(100), 165-210. DOI: 10.22054/QJSS.2024.75016.2673

Introduction

National cohesion is not formed in a vacuum. It is a constructive category, and the type of programs, actions, and strategies that governments take can be the source or destroyer of national cohesion. Considering the heterogeneity of population composition in Iran and the existence of different cultural, ethnic, linguistic, and religious backgrounds, it is necessary to take a new look at the category of national cohesion and its components. Therefore, the research question is raised as follows: what are the components of national cohesion from the perspective of experts and teachers of Iranian ethnic groups for use in the content of textbooks?

Literature Review

The review of the research done in the country shows that some research regarding national solidarity; the place of the national identity in the education system; and the role of textbooks in the formation of national identity have been conducted and the findings of these studies point to the lack of textbooks and the neglect of textbook designers and authors towards national identity and national solidarity. In 2022, a piece of research was carried out regarding the place of national cohesion in Iran's primary education textbooks by Havas Beigi and Sajjadi, and the findings of this research showed that in the textbooks, the only component on which national cohesion revolves is the component of religion and other components of national cohesion have received less and less attention. If it is necessary to pay attention to the various components of national unity, a state of balance and equilibrium should be established so that the ground of national harmony and national unity in Iran is provided more than before.

But regarding the components of national cohesion, it can be said that experts have proposed components in the literature of sociology and political science, and in some cases, common components can be extracted between their opinions, which are from literature, poetry; cultural heritage; religion; flag and anthem; common land; language; customs; common history; National and religious holidays; music and art; and heroes and national pride. These cases are actually presented in a theoretical form from the point of view of experts, but still, considering the role and importance of education in national cohesion and maintaining solidarity, a comprehensive study on identifying the

components of national cohesion to be included in textbooks from the point of view of experts and teachers of Iranian ethnic groups has not been done.

Materials and Methods

This research is placed in the category of constructive and interpretative paradigms, and accordingly, a qualitative approach has been used for inductive reasoning in order to solve the problem. The research strategy is qualitative content analysis (inductive), and the field of study includes ethnic teachers and experts in the fields of social sciences, political sciences, and education. The researcher has considered variables such as gender, ethnicity, and work experience for the group of teachers, ethnic groups, gender, specialized field, and academic rank for the group of experts. In this research, since national cohesion is one of the most important constructs of social sciences and political sciences, and on the other hand, it is one of the sources of determining needs and formulating goals in curricula, the opinions of experts and experts are related to that phenomenon, along with teachers. Different ethnicities, opinions, and views of experts in the fields of sociology, political science, and education were used in this research. The data collection tool is the semi-structured interview and the sampling method is purposeful. Sampling continued until the theoretical saturation stage and 14 experts and 18 teachers were interviewed. The data format of the research was audio-based. Two stages of open coding and axial coding were used for data analysis. To check the validity of the data obtained from the analysis of the interviews, the acceptability criteria including the review of external observers (at least 4 observers), long-term involvement, and continuous observation were used.

Results

In the first step, the coding of 451 initial codes and 87 subcategories were obtained. In the second stage of coding, 16 main categories were obtained after categorization. The extracted categories are language homogeneity, diversity in introducing celebrities, territorial symbols, legitimizing cultural pluralism, rethinking and writing women's texts, strengthening trust, distributive justice, merit-based, strengthening national identity, paying attention to the multicultural economy, introducing ancient artifacts, political

legitimacy, redefining educational policy, strengthening National-transnational compatibility, creating social security, and reforming media policy.

Conclusion

The necessity of a review and a more comprehensive look at the components of national cohesion is felt because national cohesion is one of the most important issues of the countries of the past and present in the world, a very important and vital issue that has a very deep connection with the education system of each country and the preservation of the territorial integrity of the country. Moreover, the process of socialization of students depends on how the educational system reproduces and republishes the components of national identity and national cohesion. The educational system, as a carrier of cultural, religious, national, social, political, gender, ethnic values, etc., can play the most important role in this regard. Sixteen components that were discovered based on the opinions of ethnic teachers and experts in sociology, political science, and education can be used in the compilation of content related to the category of national cohesion in textbooks used by educational designers and planners. The results of the current research, if applied correctly, rationally and scientifically, both at the macro level and at the micro level (educational system), can provide the means to realize national cohesion as much as possible.

Acknowledgments

Here, it is necessary to thank and appreciate Dr. Seyed Mahdi Sajjadi, professor of the Department of Philosophy of Education, Tarbiat Modares University, Dr. Yar Mohammad Ghasemi, professor of the Department of Sociology and Cultural Studies, Ilam University, and Dr. Abdolrahim Navehebrahim, professor of the Department of Educational Management, Kharazmi University, who helped me in conducting this research. I am also very grateful for the financial support of the Iran National Science Foundation (INSF).

شناسایی مؤلفه‌های انسجام ملی برای کاربری در کتاب‌های درسی دوره آموزش ابتدایی ایران

فاطمه هواس بیگی * | استادیار، گروه آموزش علوم تربیتی، دانشگاه فرهنگیان، تهران، ایران

چکیده

هدف پژوهش حاضر شناسایی مؤلفه‌های انسجام ملی برای کاربری در محتوای کتاب‌های درسی است. پارادایم پژوهش تفسیری، رویکرد کیفی، استراتژی پژوهش تحلیل محتوای کیفی (استقرایی) و میدان مطالعه مشتمل بر معلمان اقوام و صاحب‌نظران است. از مصاحبه نیمه ساختارمند برای جمع‌آوری اطلاعات استفاده شد. روش نمونه‌گیری، هدفمند و تا مرحله اشباع نظری ادامه یافت و از ۱۴ صاحب‌نظر و ۱۸ معلم مصاحبه به عمل آمد. فرمت داده‌ها نیز مبتنی بر صوت و برای تحلیل داده‌ها از دو مرحله کدگذاری باز و محوری استفاده شد. در مرحله اول کدگذاری ۴۵۱ کد اولیه و ۸۷ مقوله فرعی حاصل شد، در مرحله دوم کدگذاری ۱۶ مقوله اصلی پس از دسته‌بندی استحصال شد که عبارت‌اند از: همایی زبانی؛ تنوع‌بخشی به معرفی مشاهیر؛ نمادهای سرزمینی؛ مشروعیت بخشی به تکرارگری فرهنگی؛ بازانندیشی و به متن‌آوری زنان؛ تحکیم اعتماد؛ عدالت توزیعی؛ شایسته‌محوری؛ تقویت هویت ملی؛ توجه به اقتصاد چندفرهنگی؛ معرفی آثار باستانی؛ تحکیم مشروعیت سیاسی؛ بازتعریف سیاست آموزشی؛ تقویت سازگاری ملی-فراملی؛ ایجاد امنیت اجتماعی و اصلاح سیاست رسانه‌ای. بر اساس یافته‌ها، ضرورت بازنگری و نگاهی جامع‌تر نسبت به مؤلفه‌های انسجام ملی احساس می‌شود.

کلیدواژه‌ها: انسجام ملی، همبستگی ملی، آموزش و پرورش، کتاب‌های درسی، معلمان، اقوام.

این مقاله برگرفته از طرح پسادکتری بوده و با حمایت مالی صندوق حمایت از پژوهشگران و فناوران کشور (INSF) انجام شده است.

* نویسنده مسئول: Beigi.f1982@gmail.com

مقدمه

یکی از اصلی‌ترین دغدغه‌های کشورهای جهان حفظ وحدت و انسجام ملی^۱ است و این مهم در جوامعی که دارای تنوع در ابعاد مختلف قومی، فرهنگی، زبانی، دینی و مذهبی و ... هستند پررنگ‌تر به نظر می‌رسد. نوع مدیریت کشور، سیاست‌گذاری‌ها، برنامه‌ها و راهبردها و اقداماتی که دولت‌ها در پیش می‌گیرند می‌تواند زمینه تقویت انسجام ملی را فراهم سازد یا بالعکس می‌تواند به آن آسیب رساند.

یکپارچگی و انسجام در سطح ملی مؤلفه‌ای ضروری برای رشد و حفظ ثبات ملی است (Ruto et al., 2023). انسجام گاهی با واژگانی مانند وفاق، وحدت و... یکسان شمرده می‌شود. از این رو، آلن بیرو در فرهنگ علوم اجتماعی واژه وفاق را این گونه توصیف می‌کند. وفاق بر پیدایی اتفاق نظر و توافقی آشکار در یک گروه دلالت دارد. وفاق فرایندی است که از طریق آن اعضای یک گروه یا یک جامعه به توافق و اشتراک در بنیان‌های زندگی مشترک خود رسیده‌اند. وفاق و انسجام موجب به هم پیوستگی آگاهانه‌تر یک گروه و همبستگی بیشتر آن می‌شود (Biro quoted by Salehi Amiri, 2010:98). همچنین سیاست انسجام ملی را می‌توان نزدیکی همه گروه‌های یک ملت به یکدیگر در نظر گرفت البته نه به صورت اجباری (Nsude & Okenwa, 2020). گروه با ریشه‌های مشترکی همچون تاریخ شکل می‌گیرد و همگنی فرهنگی با انتقال ارزش‌ها و اشکال مشترک از نسلی به نسل دیگر توضیح داده می‌شود (Semaeva, 2021).

برخی پژوهشگران در خصوص سازه انسجام ملی بر «ارزش‌ها و هنجارها» و «هویت جمعی» تمرکز کرده‌اند؛ بنابراین انسجام ملی را از منظر وابستگی‌های متقابل اجتماعی کمتر مورد توجه قرار داده‌اند مثلاً صالحی امیری (۱۳۸۸) انسجام ملی را به‌عنوان وحدت ارگانیکی تمامی اعضای جامعه نسبت به ارزش‌های کلان تعریف کرده است. پیوند انسجام ملی با ارزش‌های کلان باعث می‌شود مفاهیمی همچون «فرهنگ، هویت، امنیت، قومیت، انسجام و...» در پیوند با مفهوم انسجام ملی باشند. در پژوهشی دیگر انسجام ملی به‌عنوان

«احساس تعلق خاطر مشترک و احساس تعهد مشترک افراد به اجتماع» تعریف شده است. این تعاریف نشان‌دهنده رویکرد غالب پژوهشگران ایرانی نسبت به انسجام ملی و پیوند آن با هویت و عناصر فرهنگی است در این تعبیر هویت ملی " بازتولید و بازتغییر دائمی ارزش‌ها، نمادها، خاطرات، اسطوره‌ها و سنت‌هایی که میراث متمایز ملت‌ها را تشکیل می‌دهد و تشخیص هویت افراد با آن الگو و میراث و با عناصر فرهنگی اش است. تأکید بر ابعاد ارزشی و هنجاری و هویتی انسجام ملی باعث خلق نگرشی ذهنی نسبت به انسجام ملی می‌شود، در صورتی که نیاز هست به ابعاد عینی تر انسجام ملی یعنی وابستگی متقابل افراد به یکدیگر ناشی از منافع مشترک و نحوه ساخت این وابستگی‌ها توجه شود (Kazemi Zamehrir, 2021). از مهم‌ترین فواید انسجام ملی، برقراری امنیت ملی است که ارتباط عمیقی با چگونگی پیوند مردم با یکدیگر و حاکمیت در قالب انسجام سازی درون یک کشور دارد (Mehrabi, 2010). از سوی جهان و وطن‌ترین منتقدان پسا استعماری- اذعان می‌شود که ملی‌گرایی یک ویژگی مهم منازعات استعمارزدایی در جهان سوم بوده است. از نظر بسیاری از نظریه‌پردازان، مشروعیت بی‌چون و چرای ملی‌گرایی، حاصل کاری است که در قبال مدرنیته انجام می‌دهد. نویسندگان نظیر ارنست گلنر^۱ و بندیکت اندرسون^۲ به‌طور خاص از ملی‌گرایی به‌عنوان تنها شکل سازمان سیاسی که مناسب وضعیت اجتماعی و عقلانی جهان مدرن است، دفاع می‌کنند (Alamzadeh & Kakasultani, 149-). (175:2012).

نخستین کار ویژه عمومی دولت‌ها، ایجاد انسجام ملی بدون از میان بردن تنوعات اجتماعی است. مفروض جامعه‌شناسی سیاسی این است که هیچ جامعه‌ای بسیط و یکدست نیست و برحسب شکاف‌های اجتماعی، قومی و مذهبی، جوامع صورت‌بندی‌های گوناگونی دارند. با توجه به این تنوعات و پارگی‌های اجتماعی، همبستگی و تداوم جامعه نیازمند سیاست‌گذاری و اجرای خط‌مشی‌های منتج از آن است. دولت‌ها در مفهوم گسترده آن، در ایجاد و تثبیت نهادها برای انجام این کار ویژه، نقش تعیین‌کننده‌ای دارند

---

1. Ernest Gellner
2. Benedict Anderson

(Bashiriyeh, 2003).

برای ترمیم گسل‌ها و شکاف‌های فرهنگی، اجتماعی، اقتصادی، سیاسی و قومی و مذهبی و ... در جامعه در راستای حفظ انسجام و وحدت ملی از اهرم‌های گوناگونی می‌توان بهره برد که یکی از این اهرم‌ها نظام آموزشی است. جان دبلیو فرایسن^۱ از تأثیر آموزش بر همبستگی ملی سخن می‌گوید. وی معتقد است که مسائل و مشکلات قومی، ریشه در جهالت دارند. لذا آموزش را ابزاری مؤثر برای نزدیکی فرهنگ‌ها معرفی می‌کند. به این معنا که ناآگاهی نسبت به روش زندگی اقوام، اغلب باعث ایجاد نگرش منفی نسبت به آنان می‌شود و در مقابل آگاهی افراد از دیگر فرهنگ‌ها به تدریج موجب سست شدن تعصبات قومی آنان خواهد شد. در واقع؛ تلاش برای آگاهی مردم، معطوف به ایجاد مشروعیت فرهنگ‌ها نسبت به یکدیگر است. آموزش خودبه‌خود انسان‌ها را به سوی اغماض و تفکر سوق می‌دهد و این به معنی فرهیختگی فرد و اجتماع است (Hormazizadeh, 2009). آموزش اجباری گسترده با زبان و برنامه درسی استاندارد نقش اساسی در طبیعی کردن ایده تعلق ملی داشته است، اگرچه از نظر شکل و شدت متفاوت هستند، اما همه دولت-ملت‌ها - اعم از قدیمی یا جدید، دموکراتیک یا خودکامه، در داخل «همگن» یا متنوع - در حقیقت از آموزش برای ترویج یک هویت ملی متمایز با اتخاذ یک ایدئولوژی همسان‌سازی استفاده می‌کنند (Durrani & Dunne, 2010).

نظام آموزشی به‌طور عام و برنامه‌های درسی به‌طور خاص می‌توانند در تحکیم انسجام ملی نقش داشته باشند. به‌طور گسترده اینکه سیاست آموزشی و ماهیت برنامه درسی برگرفته از واقعیت‌های اجتماعی و سیاسی است بر کسی پوشیده نیست، روش و شیوه‌ای که یک ملت گذشته خود را به یاد می‌آورد تا حد زیادی نمایانگر فرهنگ ملی، ارزش‌ها و نیازهای سیاسی است (Li, 2021). بلوم (۲۰۱۴) در خصوص این مسئله که چه نوع آموزشی برای جوامع متکثر فرهنگی، قومی و نژادی که در آن یک گروه فرهنگی یا نژادی غالب است، مناسب است، بیان می‌دارد یک فلسفه آموزشی خوب برای این ملت‌ها

---

1. John W. Friesen

باید نقشی برای سه ارزش متمایز یا خانواده ارزش‌ها - شامل شناخت تفاوت‌ها، انسجام ملی و برابری پیدا کند و از آن‌ها به‌عنوان سه ارزش آموزشی برای جوامع چندفرهنگی یاد می‌کند (Blum, 2014)؛ بنابراین یکی از ابزارهای مهمی که نظام‌های سیاسی برای حفظ بقای سیاسی از آن بهره می‌گیرند، نهاد آموزش و پرورش است. چرا که این نهاد می‌تواند در شکل‌گیری چارچوب فکری متعلمان نقش بسیار ویژه‌ای را ایفا کند. به عبارتی نظام آموزشی به‌عنوان بخشی از ساختار سیاسی هر جامعه‌ای دانسته می‌شود که در پی بارآوری فاعلان و سوژه‌ها برای زمان‌ها و مکان‌های معینی است. کتاب‌های درسی تمامی سیاست‌های ایدئولوژیک، اجتماعی، فرهنگی، سیاسی، جنسیتی، قومی و نژادی، دینی و مذهبی و... به نمایش می‌گذارند، همچنین در شکل‌دهی به هویت ملی و انسجام ملی نقش پراهمیتی بر عهده دارند. ایجاد روح جمعی و پیوند بین گروه‌های انسانی موجود در جامعه و دستیابی به وحدت و انسجام ملی یکی از اصلی‌ترین اهداف نظام‌های آموزشی در سراسر جهان است و ساختار ایدئولوژی در جامعه می‌تواند از کانال گفتمان‌های مختلفی همچون: گفتمان دینی، اقتصادی، آموزشی، خانوادگی، سیاسی، جنسیتی و... اعمال شود. یکی از مهم‌ترین گفتمان‌ها که به‌مثابه یک دستگاه ایدئولوژیک عمل می‌کند، گفتمان آموزشی است.

تنوع مذهبی، زبانی، قومی و... باعث شده که کشور ایران بر اثر عوامل داخلی و خارجی با مشکلاتی مواجه شود و در برخی مواقع وحدت و انسجام ملی آن دچار آسیب شده است. حفظ و ارتقای وحدت و انسجام ملی به‌عنوان یک هدف اساسی مورد توجه دولت‌های ایران بوده است؛ زیرا داشتن ملتی متحد، منسجم، یکپارچه و وفادار به هویت ملی هدف کلیه کشورها می‌باشد و رسیدن به این هدف نیازمند سیاست‌گذاری مناسب و مدیریت حرفه‌ای و برنامه‌ریزی مدون است (Karimi et al., 2019). با توجه به ناهمگونی ترکیب جمعیتی در ایران و همچنین وجود پس‌زمینه‌های فرهنگی، قومی، زبانی، دینی و... متفاوت ضرورت دارد نگاهی نو به مقوله انسجام ملی و مؤلفه‌های آن داشته باشیم؛ بنابراین مسئله پژوهش این‌گونه مطرح می‌شود که مؤلفه‌های انسجام ملی از منظر صاحب‌نظران و

معلمان اقوام ایرانی برای کاربرست در محتوای کتاب‌های درسی کدام‌اند؟

پیشینه پژوهش

در اینجا در ابتدا به پژوهش‌های داخل کشور اشاره می‌شود و سپس پژوهش خارجی مورد مذاقه قرار می‌گیرد.

Ghasemi (2008) در پژوهشی در مورد همبستگی ملی در کتب فارسی دوره ابتدایی بیان می‌کند با توجه به نیاز تاریخی و همیشگی ایرانیان به همبستگی ملی، اختصاص حجم وسیعی از دروس به این موضوع و تلاش برای تحقق آن، نقطه قوت برنامه‌ریزی آموزشی و درسی است (Mansouri & Fereydoni (2009) در پژوهشی با عنوان *تبلیور هویت ملی در کتب درسی* بیان می‌کنند که میزان توجه به مقوله‌های هویت ملی مورد بحث در کتاب‌های درسی بررسی شده، در حدود ۷ درصد بوده است. (Luqman Nia & Khamsan (2010) در پژوهشی به بررسی جایگاه هویت ملی در نظام آموزش و پرورش به این نتایج دست یافته‌اند که در اهداف تصریح شده برای نظام آموزشی ایران، هویت ملی از جایگاه مطلوبی برخوردار نیست و با توجه به تأثیرگذار بودن این مقوله در سایر زمینه‌هایی که به توسعه و تحکیم کشور مربوط است، نیاز به تجدیدنظر و بازاندیشی دارد. در پژوهشی Noushadi, Shamshiri & Ahmadi (2011) نقش و کارکرد کتاب‌های *تعلیمات اجتماعی در شکل‌گیری هویت ملی* را مورد بررسی قرار داده‌اند و به این نتایج دست پیدا کرده‌اند که به مقوله‌های دینی و سیاسی به عنوان رکن اسلامیت مربوط به پدیده هویت ملی در حد نسبتاً مناسبی پرداخته شده اما برخی دیگر از ابعاد هویت ملی همچون ایرانی‌ت و تجدد به شدت مورد غفلت قرار گرفته است. (Najar Nahavandi & Gurban Alizadeh (2014) نیز در *تحلیلی بر هویت ملی در کتب درسی* بیان کرده‌اند که بی‌توجهی به مشاهیر و وقایع ملی، حذف ارزش‌های سیاسی، توجه بیشتر به ارزش‌های اجتماعی، اخلاقی و مذهبی از ویژگی‌های کتاب مطالعات اجتماعی می‌باشد.

Salehi Omran, Abedini Beltrak & Mansouri (2018) هم به ضعف کتاب‌های

درسی در خصوص آموزش میراث فرهنگی تأکید کرده‌اند. Sajjadi & Havas Beigi

(2022) در پژوهشی به واکاوی جایگاه انسجام ملی در کتاب‌های درسی دوره آموزش ابتدایی به این نتیجه رسیدند که مقوله انسجام ملی در کتاب‌های درسی از جایگاه مطلوبی برخوردار نیست و بیشتر به صورت سلیقه‌ای عمل شده است و تنها مؤلفه‌ای که در کتاب‌های درسی انسجام ملی بر پایه آن می‌چرخد، مؤلفه دین و مذهب است، در صورتی که ضرورت دارد در کنار مؤلفه مذکور به سایر مؤلفه‌های انسجام ملی نیز توجه شود تا زمینه تحقق انسجام ملی بیشتر و محکم‌تر گردد. نتایج پژوهش (Atamian, 2015) در مورد شکل دادن به هویت ملی از طریق آموزش و پرورش: مطالعه تطبیقی کتاب‌های درسی دبستان در ایران پس از انقلاب و بلغارستان کمونیست بیان می‌کند که کتب درسی ایران بر جنبه مذهبی هویت ایرانی تأکید دارد و کمتر به عناصر ملی توجه می‌کند. کتاب‌های درسی بلغاری نیز عمدتاً در مورد کمونیسم نوشته شده است. این دو عنصر (اسلام و کمونیسم) روایت‌های غالب کتاب‌های درسی در ترسیم هویت ملی هستند.

زمینه نظری

انسجام ملی و تنوع

کشور ایران با برخورداری از تنوع در زمینه‌های مختلفی همچون تنوع قومی، زبانی و مذهبی به خاطر تأثیرگذاری عوامل و محرکات داخلی و خارجی با تهدید مواجه است و در برخی از مواقع امنیت و انسجام ملی آن دچار آسیب می‌گردد، تکثر قومی باید مورد توجه جدی سیاست‌گذاران و برنامه‌ریزان در کشورهای دارای تنوع قومی قرار گیرد زیرا برخی اوقات اقوام و طوایف ایران از عواملی مانند فقر، تبعیض، ناکارآمدی مدیران دچار نارضایتی شده و همین موضوع انسجام و یکپارچگی ایران را با خطر مواجه کرده است (Karimi et al., 2019).

وجود تنوع قومی و فرهنگی در قلمرو فرمانروایی یک حکومت، در مقاطع مختلف تاریخی از جانب حکومت‌ها به مثابه مؤلفه‌های تهدید زا یا فرصت‌آفرین نگریسته شده و بر پایه این نگرش، سیاست‌هایی برای مدیریت راهبردی تنوع قومی-فرهنگی در راستای منافع حکومت‌ها پی گرفته شده است. بر این اساس، مسئله تنوع قومی و فرهنگی صرفاً از منظر

دید حکومت‌ها و منافع و امنیت آن‌هاست که به مسئله مهم تبدیل می‌شود. با این حال، تفاوتی در رویکرد دولت‌های قدیم و جدید نسبت به مسئله تنوع قومی-فرهنگی قابل تشخیص است و آن اینکه دولت‌ها در جهان قدیم، صرفاً سعی در مدیریت و کنار آمدن با مسئله تفاوت قومی-فرهنگی به صورت تهدید یا فرصت در قلمرو سرزمینی خود و در قالب رقابت با دیگر دولت‌ها داشتند؛ اما در دولت‌های مدرن، به‌ویژه در جوامع غیر غربی که فرایند مدرن شدن در آن‌ها در حوزه‌های مختلف اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی و سیاسی فرایندی درون جوش و ساختاری نبوده و فرایندی برون‌زا و کارگزارانه یعنی از مجرای مداخله دولت از بالا به پایین بوده است، برای دستیابی به یکپارچگی ملی و ادغام و نفوذ سیاسی و اداری، سعی در از میان بردن تفاوت‌های قومی-فرهنگی داشته‌اند. دو چالش عمده فرهنگی در برابر ملت‌سازی‌های مدرن در جوامع جهان‌سومی و در حال توسعه بروز پیدا کرده که خود در غالب موارد به بحران‌ها و دگرگونی‌های سیاسی عمده در برابر چنین دولت‌هایی انجامیده است. این دو چالش عمده عبارت‌اند از:

۱. چالش مذهب در مقابل پروژه سکولار کردن اجتماع و سیاست

۲. چالش هویت طلبی قومی و فرهنگی در مقابل پروژه همسان‌سازی فرهنگی و زبانی

(Taghi Lu, 2007).

جامعه ایرانی نیز همانند اکثر جوامع غیر غربی که مدرنیزاسیون برون‌زا و کارگزارانه از جانب دولت را به تقلید از الگوی غربی تجربه کرده‌اند، در تاریخ معاصر خود با چالش‌ها و بحران‌هایی از مجرای دو مسئله عمده مذکور روبرو بوده است. چنان‌که چالش مذهب در مقابل سکولاریزاسیون در دوره پهلوی به بحران و انقلاب سیاسی و سرنگونی دولت مطلقه‌ی شبه مدرن انجامید و چالش هویت طلبی قومی و فرهنگی نیز به بروز ناآرامی‌ها و بحران‌های سیاسی عدیده‌ای در دوره‌ی معاصر ایران منجر شده است. به نظر می‌رسد که ریشه‌ی این بحران‌ها به نادیده گرفتن قدرت هویت مذهبی و قومی از جانب نخبگان مدرنیست و امکان‌ناپذیری طرد و حذف کامل هویت دینی و هویت قومی-فرهنگی بازمی‌گردد (Ibid).

سیاست‌های تنوع و تکثر

سه سیاست به‌عنوان سیاست‌های تنوع و تکثر در جوامع چندفرهنگی برای مدیریت تنوع در راستای حفظ انسجام ملی مدنظر قرار می‌گیرد:

-سیاست شناسایی

-سیاست تفاوت

-سیاست وحدت در کثرت

سیاست شناسایی

موافقان این نوع سیاست همچون چارلز تایلور^۱، مایکل والرز^۲ و مایکل سندل^۳ بر این باورند که وجود تنوع فرهنگی - فی‌نفسه - یک ارزش است و با اعاده حقوق گروه‌های فرهنگی می‌توان به انسجام و همبستگی ملی دست یافت.

تایلور در مقاله خود تحت عنوان «سیاست شناسایی» (۱۹۹۴) برای نخستین بار نظریه «هویت گفتگویی» را پایه ریزی کرد. از نظر او گروه‌های اجتماعی مختلف می‌توانند از طریق تعامل با یکدیگر در متنی که باهم در آن زندگی می‌کنند، به شناسایی هویت یکدیگر پردازند. این رشد و توسعه هویتشان از طریق یک فرایند گفتگویی طی می‌شود و ادامه می‌یابد و چنین تعاملی ریشه و جوهر اخلاقی و ضرورتی برای شناسایی است. داشتن یک هویت فرهنگی متمایز نیاز به شناسایی از جانب فرهنگ دیگر دارد، لذا برای گروهی که در انزوای کامل قرار دارد، چیزی به نام «شناسایی فرهنگی» ممکن است بی‌معنا باشد. بنابراین می‌توان گفت تعامل بین فرهنگ‌ها تا زمانی معتبر و اصیل می‌ماند که به‌وسیله روابط قدرت، سلطه یا هژمونی و زور آلوده نشده باشد (Hadavi, 2007).

---

1. Charles Taylor
2. Micheal Walzer
3. Micheal Sandel

سیاست تفاوت

Valimmaa & Ylijoki (2008) بیان می‌کنند اگرچه افراد و گروه‌هایی که متعلق به جامعه هستند، دارای اشتراکات فرهنگی خاصی هستند اما در کنار این اشتراکات، از گوناگونی‌ها و تفاوت‌هایی نیز از نظر قومی، مذهبی، نژادی، جغرافیایی و تاریخی برخوردارند و نادیده گرفتن تمامی این گوناگونی‌ها، اثرات گرانباری را برای جامعه در بردارد. هال (۱۹۸۳) عقیده دارد عمدتاً تفاوت‌ها با تبعیض و طرد دیگری همراه هستند. چنانچه در جامعه‌ای تفاوت‌ها به شکل صریحی مشخص شوند و تا جایی که امکان دارد بر ساخته شوند، می‌توان در جهت کاهش این تبعیض‌ها کوشید و قدرت بخشی به گروه‌های حاشیه‌ای امکان‌پذیر می‌شود. نکته حائز اهمیت آن است که تفاوت و بازنمایی ربط وثیقی باهم دارند و بازنمایی دیگری را به اشکال مختلف بر می‌سازد. بازنمایی در عرصه‌های مختلف فرهنگی و به شیوه‌های گوناگون و با ابزارهای متنوعی انجام می‌شود (Moradi et al., 2012). بازنمایی، فرایند گزینش واقعیت است و همواره جنبه‌های خاصی از واقعیت را آشکار می‌کند و جنبه‌های دیگری را نادیده می‌گیرد. بازنمایی یک موضوع با رویداد را چارچوب گذاری می‌کند؛ به طوری که از یک واقعیت چندبعدی و چندوجهی، عناصری را برمی‌گزیند و عناصری را وا می‌نهد. در فرایند بازنمایی، واقعیت دگرگون و روایتی خاص از آن به مخاطب ارائه می‌شود (Zardar & Fathinia, 2013).

سیاست وحدت در کثرت

در ایران با گروه‌های قومی و مناطق مختلف جغرافیایی- فرهنگی که دارای سنت‌های فرهنگی، احساسات هویتی خاص که آن‌ها را به مثابه یک گروه فرعی از یک جامعه بزرگ تر مشخص می‌کند روبرو هستیم. به نحوی که اعضای هر گروه قومی، خود را از لحاظ ویژگی‌های خاص فرهنگی از سایر اعضای جامعه متمایز تلقی می‌کنند. در این چارچوب باید پذیرفت ساکنان مختلف ایران امروزی، مجموعه ناهمگونی از اقوام هستند که در کمتر دوره‌ای از تاریخ مشترک خود در این سرزمین انسجام و همگونی اجتماعی لازم را داشته‌اند. از طرف دیگر، کشور ایران دارای گویش‌های مختلف (لهجه، نیم‌زبان و

زبان‌های محلی)، فرهنگ‌های قومی، خرده‌فرهنگ‌ها، قبایل، عشایر، طوایف و نژادهای مختلفی می‌باشد (Hajiani, 2001) نوع سیاست‌های قومی باعث ایجاد افتراقات و اشتراکاتی بین هویت قومی و ملی می‌شود. نوع سیاست‌های اتخاذ شده توسط حاکمیت هم می‌تواند باعث ایجاد چالش‌ها و حرکت‌های واگرایانه در سطح جامعه شود و هم می‌تواند زمینه‌های همگرایی اقوام با حاکمیت را فراهم سازد و به همین علت توجه به سیاست‌های قومی اهمیت بیشتری پیدا می‌کند (Rafati et al., 2018). به‌زعم تقی‌لو (۱۳۸۶) می‌توان گفت الگوی مطلوب انسجام ملی، سیاست وحدت در تکرار است. سیاست وحدت در کثرت، سیاستی برگرفته از تلفیق دو سیاست شناسایی و تفاوت است. با توجه به شرایط سرزمینی، فرهنگی و قومیتی ایران، این الگو در صورت اجرای صحیح به نتایج مطلوبی خواهد رسید (Taghi Lu, 2007).

مؤلفه‌های انسجام ملی

در خصوص اینکه انسجام ملی چه مؤلفه‌هایی دارد می‌توان گفت که صاحب‌نظران در ادبیات جامعه‌شناسی و علوم سیاسی مؤلفه‌هایی را مطرح کرده‌اند و در برخی از موارد مؤلفه‌های مشترکی را می‌توان بین نظرات آنان استخراج کرد؛ Tajik & Ziba Kalam (2000) بر سرگذشت تاریخی مشترک؛ میراث فرهنگی مشترک؛ هدف و درد مشترک؛ دین مشترک؛ فرهنگ؛ پرچم مشترک؛ محدوده جغرافیایی و زبان؛ Ahmadi (2003) میراث سیاسی و نهاد دولت و میراث فرهنگی ایران؛ درجایی دیگر (Ahmadi 2011) بر هویت ملی تأکید کردند. (2004) Shekhavandi پرچم و سرود ملی؛ Salehi Amiri (2009) ریشه تاریخی مشترک و تداوم تاریخی؛ فرهنگ؛ فولکلور مشترک ملی؛ دین و مذهب مشترک و خاستگاه الهی ادیان؛ قهرمانان و مفاخر ملی؛ آرمان سیاسی مشترک؛ ارزش و نمادهای ملی؛ آداب و رسوم مشترک؛ تهدیدات خارجی؛ وحدت در شناسنامه واحد؛ پرچم و سرود؛ مظاهر تجلی نمادین یگانگی ملی؛ پول واحد؛ عامل وحدت اقتصادی- فرهنگی؛ وحدت سرزمینی؛ هم‌زبانی و هم‌خطی را به‌عنوان مؤلفه‌های انسجام ملی مطرح کردند. (Jahanian, Ghoroukhlu & Zandi 2010) مذهب؛ هویت ملی؛

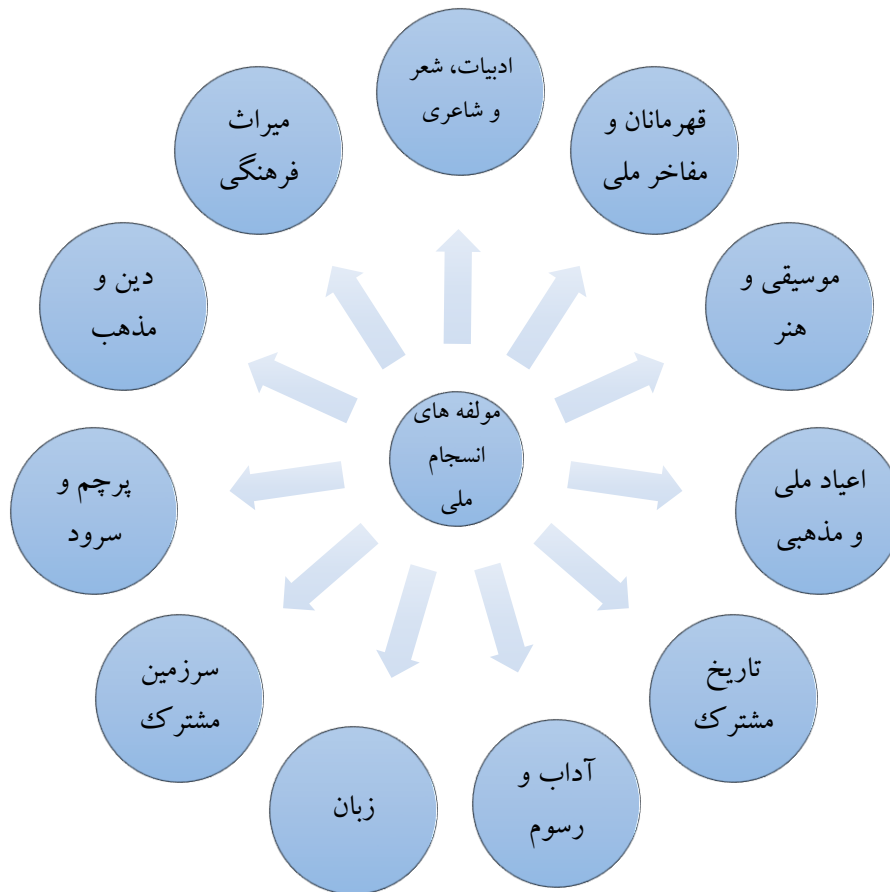
هویت تاریخی؛ زبان؛ ادبیات، شعر و شاعری؛ اعیاد ملی و مذهبی؛ وضعیت اقتصادی؛ سرزمین مشترک؛ موسیقی و دشمن مشترک؛ (Ghasemi & Ebrahimabadi (2019) سرزمین؛ دولت؛ دین و مذهب؛ زبان رسمی مشترک؛ آداب و رسوم و تاریخ مشترک؛ (Ghasemi (2013) بر ابعاد دینی؛ سرزمینی؛ سیاسی؛ اجتماعی و فرهنگی تأکید کرده‌اند؛ Dilamghani, Ghasemi & Turki (2016) نیز بر زبان فارسی به‌عنوان یکی از مؤلفه‌های انسجام ملی اشاره کرده‌اند. این موارد که به‌عنوان مؤلفه‌های انسجام ملی ذکر شد در حقیقت به‌صورت نظری از منظر صاحب‌نظران مطرح‌شده ولی با این حال با توجه به نقش و اهمیت آموزش در انسجام ملی و حفظ همبستگی، پژوهشی جامع در باب شناسایی مؤلفه‌های انسجام ملی برای طرح در کتاب‌های درسی از منظر صاحب‌نظران و معلمان اقوام ایرانی صورت نگرفته است.

بر مبنای نظر صاحب‌نظران، مؤلفه‌های انسجام ملی که مورد توافق بوده و به‌صورت مشترک مطرح شده‌اند در نمودار ۱ نمایش داده شده است.

شکل ۱. مؤلفه‌های انسجام ملی در ادبیات نظری

Figure 1. Components of national cohesion in theoretical literature

روش تحقیق

این پژوهش در دسته پارادایم‌های برساختی و تفسیری قرار می‌گیرد و به تبع آن رویکردی کیفی برای استدلالی استقرایی گونه در جهت حل مسئله به کار برده شده است. تحلیل محتوای کیفی به فراسویی از کلمات یا محتوای عینی متون می‌رود و تم‌ها و الگوهای را که آشکار یا پنهان هستند به صورت محتوای آشکار می‌آزماید (Iman & Noushadi, 2011).

رهیافت‌های موجود در زمینه تحلیل محتوا بر اساس نظریه شی یه و شانون به سه دسته تقسیم می‌شوند که عبارت‌اند از: ۱- تحلیل محتوای عرفی و قراردادی^۱ (استقرایی)؛ ۲- تحلیل محتوای جهت‌دار^۲ (قیاسی)؛ ۳- تحلیل محتوای تلخیصی یا تجمعی^۳ (همان). استراتژی پژوهش تحلیل محتوای کیفی (استقرایی) است و میدان مطالعه مشتمل بر معلمان اقوام و صاحب‌نظران حوزه علوم اجتماعی، علوم سیاسی و تعلیم و تربیت است. محقق متغیرهایی همچون جنسیت، قومیت و سابقه کار برای گروه معلمان اقوام و جنسیت، رشته تخصصی و رتبه علمی برای گروه صاحب‌نظران را مدنظر قرار داده است. در این پژوهش از آنجایی که انسجام ملی یکی از مهم‌ترین سازه‌های علوم اجتماعی و علوم سیاسی است و از طرف دیگر یکی از منابع تعیین نیازها و تدوین اهداف در برنامه‌های درسی نظر متخصصان و صاحب‌نظران مربوط به آن پدیده است، در کنار معلمان اقوام مختلف از نظر و دیدگاه صاحب‌نظران حوزه جامعه‌شناسی و علوم سیاسی و تعلیم و تربیت در این پژوهش استفاده شد. ابزار گردآوری داده‌ها مصاحبه نیمه ساختارمند است و روش نمونه‌گیری، هدفمند است. نمونه‌گیری تا مرحله اشباع نظری ادامه پیدا کرد و از ۱۴ صاحب‌نظر و ۱۸ معلم مصاحبه به عمل آمد. فرمت داده‌های پژوهش مبتنی بر صوت بوده است. سؤالات مصاحبه مشتمل بر موارد زیر است: ۱- از نظر شما مؤلفه‌های انسجام ملی کدامند؟ ۲- از نظر شما چه مواردی وجود دارد که می‌تواند به انسجام ملی کمک کند ولی مورد توجه قرار نگرفته است؟ ۳- انسجام ملی را چگونه می‌توان از طریق نظام آموزشی تقویت کرد (بازنمایی انسجام ملی در کتاب‌های درسی باید بر روی چه مؤلفه‌هایی بنا شود)؟ ۴- آیا در جامعه گروه یا گروه‌هایی هستند که در انسجام ملی نقش دارند ولی به حاشیه رفته‌اند؟ آن گروه‌ها کدامند؟ ۵- با توجه به چندقومی بودن جامع ایران چگونه می‌توان حس همبستگی ایجاد کرد (تأکید بر کدام عناصر سیاسی، فرهنگی، اقتصادی، اجتماعی، جنسیتی و ... می‌تواند کمک‌کننده باشد)؟ ۶- از نظر شما فرصت‌های پیش روی انسجام ملی کدامند؟ -

-
1. Conventional Content Analysis
  2. Directed Content Analysis
  3. Summative Content Analysis

از نظر شما تهدیدهای پیش روی انسجام ملی کدام‌اند؟ برای تحلیل داده‌ها از دو مرحله کدگذاری باز و کدگذاری محوری استفاده شده است. برای بررسی روایی داده‌های حاصل از تحلیل مصاحبه‌ها از معیار مقبولیت مشتمل بر بازنگری ناظرین خارجی (حداقل ۴ ناظر)، درگیری طولانی مدت و مشاهده مداوم استفاده شد. در ادامه اطلاعات شرکت کنندگان در پژوهش در قالب جداولی ارائه شده است.

جدول ۱. اطلاعات شرکت کنندگان در پژوهش (نمونه معلمان اقوام)

Table 1. Information of the participants in the research (the sample of ethnic teachers)

معلم	جنسیت	سابقه	قومیت
کد ۱	زن	۱۰	عرب
کد ۲	مرد	۱۰	عرب
کد ۳	مرد	۲۵	بلوچ
کد ۴	مرد	۲۹	بلوچ
کد ۵	مرد	۱۷	بلوچ
کد ۶	مرد	۱۷	بلوچ
کد ۷	مرد	۲۸	ترکمن
کد ۸	مرد	۱۵	ترکمن
کد ۹	زن	۲۹	ترکمن
کد ۱۰	زن	۵	کرد
کد ۱۱	مرد	۲۹	کرد
کد ۱۲	مرد	۸	کرد
کد ۱۳	مرد	۱۱	فارس
کد ۱۴	زن	۱۵	فارس
کد ۱۵	زن	۲	ترک
کد ۱۶	مرد	۳۰	ترک
کد ۱۷	زن	۲۹	لر
کد ۱۸	مرد	۲۶	لر

جدول ۲. اطلاعات شرکت کنندگان در پژوهش (نمونه صاحب نظران)

Table 2. Information of participants in the research (sample of experts)

صاحب نظران	جنسیت	درجه علمی	رشته تخصصی
کد ۱	زن	استادیار	جامعه‌شناسی
کد ۲	مرد	استادیار	جامعه‌شناسی
کد ۳	مرد	استاد	جامعه‌شناسی
کد ۴	مرد	استاد	جامعه‌شناسی
کد ۵	مرد	استادیار	جامعه‌شناسی
کد ۶	مرد	دانشیار	علوم تربیتی
کد ۷	مرد	استادیار	علوم تربیتی
کد ۸	زن	دانشیار	علوم تربیتی
کد ۹	مرد	استاد	علوم تربیتی
کد ۱۰	مرد	دانشیار	علوم تربیتی
کد ۱۱	مرد	دانشیار	علوم تربیتی
کد ۱۲	مرد	استادیار	علوم سیاسی
کد ۱۳	مرد	استادیار	علوم سیاسی
کد ۱۴	مرد	استادیار	علوم سیاسی

یافته‌ها

در مرحله اول تحلیل ابتدا کدهای اولیه از مصاحبه‌ها استخراج و سپس در طبقاتی بر اساس شباهت معنایی دسته‌بندی شدند و سپس یک مفهوم انتزاعی که بتواند همه آن‌ها را پوشش دهد تحت عنوان مقوله فرعی انتخاب شد. در مجموع در مرحله اول کدگذاری ۴۵۱ کد اولیه و ۸۷ مقوله فرعی حاصل شد. در مرحله دوم کدگذاری به شناسایی مقوله‌های اصلی پرداخته شد. در مجموع ۱۶ مقوله اصلی پس از دسته‌بندی استحصال شد. در ادامه به توضیح مقوله‌های اصلی پرداخته می‌شود.

همایی زبانی

از برآیند نگاه اطلاع‌رسان‌ها در پژوهش مقوله‌ای به نام همایی زبانی شکل گرفته است. این مؤلفه نه تنها بر توجه به زبان فارسی به‌عنوان زبان مشترک و ملی دلالت دارد، بلکه در کنار

آن توجه به زبان‌های قومی نیز لحاظ شده است. به این معنا که در کنار زبان فارسی، توجه به معرفی زبان‌های قومی در متن کتاب‌های درسی و برنامه‌ریزی برای آموزش و تدریس زبان مادری در برنامه‌ها و سیاست‌گذاری‌ها ضروری به نظر می‌رسد تا از این زاویه نظر اقوام ایرانی در خصوص آموزش و تدریس زبان مادری بر مبنای اصل ۱۵ قانون اساسی تأمین گردد.

جامعه‌شناس کد ۴:

ما یک زبان معیار داریم در همه کشورها و یکسری زبان بومی محلی این‌ها باید باهم دیده شوند، ما نمی‌توانیم زبان معیار را فدای تکثر زبانی بکنیم، ولی ما می‌توانیم این‌ها را به دو شکل متفاوت در کتاب‌ها بگنجانیم؛ یعنی ما برای اقلیت‌های زبانی یک کتاب جداگانه بگذاریم اما در کنار آن زبان ملی را نیز آموزش دهیم اینجا ما می‌توانیم هم زبان معیار را حس کنیم هم زبان قومی را حس کنیم، به علاوه ما از طریق زبان قومی می‌توانیم به تحکیم زبان معیار کمک کنیم و از طریق آموزش زبان ملی می‌توانیم به انسجام ملی کمک بیشتری کنیم.

تنوع‌بخشی به معرفی مشاهیر

تأکید بر معرفی مشاهیر ملی ایران در حوزه‌های مختلف ادبی، دینی، هنری، علمی، سیاسی، قهرمانان و پهلوانان و ... به عنوان زیرمجموعه‌های مقوله تنوع‌بخشی به مشاهیر، این پیام را به ذهن متبادر می‌کند که در کتاب‌های درسی رد پای مشاهیر در حوزه‌های مختلف به چشم نمی‌خورد. از دیدگاه شرکت‌کنندگان در پژوهش یکی از بهترین راه‌های تقویت انسجام ملی معرفی مشاهیر و مفاخر ملی از نواحی جغرافیایی مختلف ایران در کتاب‌های درسی است؛ به این معنا که باید از سنت‌گزینش فاصله گرفت و مشاهیر اقوام مختلف ایرانی در حوزه‌های مختلف در متون درسی مورد توجه قرار بگیرند.

معلم کد ۶:

مشاهیر ملی در واقع مشاهیری هستند که تمام ایران آن‌ها را می‌شناسند مثل فردوسی، سعدی، نظامی و ... کل ایران از کُرد، لُر، فارس، ترک و بلوچ کامل نسبت به این مشاهیر اطلاعات دارند؛ منظورم این است که در کنار این مشاهیر که بولد شدند و نسبت به آن‌ها اطلاعات داریم، در کتاب‌های درسی بیایم هر ساله در کنار آن‌ها از مشاهیر اقوام دیگر نیز استفاده کنیم. به فرض مثال ما الآن در سیستان و بلوچستان عبدالله روانبد را داریم که معروف است به سعدی بلوچستان.

نمادهای سرزمینی

این مقوله مشتمل بر مواردی همچون سرزمین مشترک؛ تاریخ مشترک؛ پرچم و سرود و قانون اساسی است. وقتی از سرزمین مشترک و تاریخ مشترک و حفظ تمامیت ارضی سخن به میان آید سهم اقوام در حفظ این تمامیت ارضی و ساخت تاریخ مشترک در آموزش مطرح شود تا آن همگرایی که هدف اساسی انسجام ملی است اتفاق بیفتد. همچنین در دل این سرزمین مشترک تجدیدنظری‌هایی در سیاست‌گذاری‌ها در حوزه‌های مختلف اجتماعی، اقتصادی، سیاسی، فرهنگی و ... صورت گیرد تا انسجام ملی خدشه‌دار نشود و رضایت کلیه‌ی گروه‌های قومی که در ایران ساکن هستند حاصل شود. در خصوص مقوله قانون اساسی، پرهیز از گفتاردرمانی در مبحث قوانین و قدم گذاشتن در وادی عمل می‌تواند منجر به تحکیم هر چه بیشتر وحدت ملی گردد. وقتی از قانون اساسی مشترک صحبت می‌شود قائلان لازم است مشمول همه باشد و در همه‌جا ضمانت اجرایی داشته باشد.

صاحب‌نظر علوم سیاسی کد ۱۴:

خطوط جغرافیایی ایران تأیید شده است ولی محتوای انسجام ایجاد نمی‌کند؛ مثلاً کوه‌های کردستان از دالاهو گرفته تا مانشت و دنا و زردکوه و ... زیبایی‌هاش مال ایرانی‌هاست و صلابت دارد، ولی در همین مناطق چه نسبتی با صعب‌العبور بودن این کوه‌های کردستان

برقرار کنیم؟ چقدر می‌توانیم عملاً درک کنیم؟ آیا می‌دانیم کولبران در کردستان چه می‌کشند؟ وقتی قرار است همبستگی ایجاد شود خوب عملاً باید همدردی ایجاد شود با تمام ایالت‌ها و اقوام درون این خطوط جغرافیایی.

معلم کد ۵:

افزایش مشارکت آحاد مردم در تصمیم‌گیری‌ها اینکه ما مردم را چقدر محرم راز خود می‌دانیم و در تصمیم‌گیری‌ها آن‌ها را مشارکت می‌دهیم. برابری شهروندان هست در عمل نه در گفتار چیزی که متأسفانه ما به صورت مکتوب و قانون اساسی خیلی جلو هستیم اما به صورت گفتار درمانی.

جامعه‌شناس کد ۴:

بینید تاریخ ما الآن دچار انشقاق شده است، ما یک تاریخ ۲۵۰۰ ساله داریم و یک تاریخ ۱۴۰۰ ساله. من فکر می‌کنم نباید بیایم یکی از این‌ها را عمده کنیم، به یکی بهای بیشتری بدهیم و دیگری را نادیده بگیریم. تاریخ ایران، تاریخ ایران است و تاریخ اسلام بخشی از این است. نمی‌شود اسلام را نادیده گرفت، نمی‌شود کوروش را نادیده گرفت، به نظر من تاریخ هم یکی از عوامل انسجام بخش است.

مشروعیت بخشی به تکثرگرایی فرهنگی

یکی از مهم‌ترین اولویت‌های تمامی نظام‌های سیاسی حفظ همبستگی و انسجام ملی است و این مهم در جوامع متکثر و متنوع از نظر فرهنگی، زبانی، قومی، مذهبی و... بیشتر اهمیت می‌یابد و نیازمند سیاست‌گذاری‌های دقیق و عالمانه است. یکی از خرده نظام‌هایی که می‌تواند در این راستا نقش به‌سزایی داشته باشد نظام آموزشی است که می‌تواند ضمن مورد توجه قرار دادن و پذیرش تفاوت‌ها به صورت رسمی در محتوای کتاب‌های درسی، زمینه را برای افزایش همگرایی و همدلی بین اقوام مختلف و تقویت تعهد عاطفی اقوام نسبت به ایران فراهم آورد. در ایران اقوام مختلفی با آداب و رسوم، فرهنگ، زبان، دین و

مذهب، ارزش‌ها و نگرش‌ها و... زندگی می‌کنند که سهم آن‌ها در آموزش مورد غفلت واقع شده است. مشروعیت بخشی به تکثرگرایی فرهنگی می‌تواند مقوله مشروعیت بخشی به تکثرگرایی فرهنگی مشتمل بر مواردی همچون: معرفی دین به‌عنوان یکی از مؤلفه‌های انسجام ملی؛ معرفی اشتراکات دینی؛ معرفی ادیان مختلف؛ پذیرش تنوع فرهنگی؛ به‌متن آوری گروه‌های خاص؛ تفاوت‌مداری؛ پذیرش دیگری؛ تجدیدنظر در سیاست‌گذاری‌های فرهنگی؛ پذیرش سیاست وحدت در کثرت؛ آموزش چندفرهنگی؛ تمرکززدایی؛ پرهیز از مرکزگرایی؛ تقویت هویت‌های فرهنگی خرده‌فرهنگ‌ها؛ جلوگیری از اعمال کلیشه‌های قومی و فرهنگی؛ به‌متن آوری اقلیت‌های دینی؛ به‌متن آوری اقوام و اقلیت‌ها؛ پرهیز از قومیت‌هراسی؛ پرهیز از یکسان‌سازی فرهنگی؛ به‌متن آوری موسیقی و هنر اقوام در کانون توجه؛ آزادسازی نوع پوشش اقوام؛ احترام به سنن و آداب اقوام؛ معرفی جشن‌ها و اعیاد؛ معرفی مصنوعات مادی اقوام؛ خلیات و الگوهای رفتاری؛ تسهیل مناسبات بین قومی؛ تعالی بخشی به اقلیت‌ها و مشارکت اقوام در حفظ تمامیت ارضی است.

صاحب‌نظر تعلیم و تربیت کد ۹:

درواقع باید از ملاحظات ایدئولوژیکی پرهیز کرد. در تعلیم و تربیت سیاست‌گذاری‌های ما نباید ایدئولوژیکی باشد. ایدئولوژیکی منظورم اینجا دینی نیست‌ها، چون تا می‌گویند ایدئولوژیکی فکر به سمت دینی بودن می‌رود. ما در یک کتاب داریم که تربیت یکی از موارد ایدئولوژیکی است. دین هم می‌تونه ایدئولوژی باشد ولی ایدئولوژی یک بحث دیگر است، بحث گفتمان قدرت و مناسبات قدرت است؛ به تعبیری یعنی منظور این است که اگر قرار است بحث انسجام ملی صورت بگیرد، در کتاب‌ها و برنامه‌های تربیتی نباید ایدئولوژیکی باشد؛ یعنی نباید با ساختار قدرت پیوند بخورد، ولی این‌گونه است.

بازاندیشی و به‌متن آوری زنان

مقوله بازاندیشی و به‌متن آوری زنان مشتمل بر مواردی همچون: بازاندیشی در خصوص جایگاه زن؛ بازتعریف نقش‌های جنسیتی؛ معرفی زنان نخبه و نام‌آور؛ مطرح نمودن جایگاه

زنان در مناصب و پست‌های کلان کشوری و توجه به هویت جنسی است. نیمی از افراد اجتماع را زنان تشکیل می‌دهد، جامعه‌ای موفق است که برای هر دو جنسیت مذکر و مؤنث به طرز مساوی ارزش قائل باشد نه اینکه به زنان به‌عنوان «دیگری» نگریسته شود. آنچه در مورد زنان در کتاب‌های درسی مطرح شده است در واقع برگرفته از تفکرات دینی است که بیشتر روی لطافت و ظرافت زن تأکید می‌کند و بهترین وظیفه را برای یک زن در قالب مادر بودن مطرح می‌کند، حالا در برخی موارد اشاره‌های کوچکی به زنان شاغل در مناصب همچون معلم یا پرستار نیز می‌کنند که البته وجه اشتراک تمامی این‌ها همان نقش تیمارگونه زنان است، ولی پررنگ‌ترین نقش برای زنان همان نقش خانه‌داری است و در مورد این مسئله که زنان می‌توانند توانایی مدیریتی داشته باشند یا حتی در پست‌های کلان کشوری نقشی داشته باشند سخنی به میان نیامده است. در اینجا بازتعریف جایگاه زنان و بازاندیشی و به متن آوری زنان مخصوصاً زنان نخبه‌ای که در تاریخ ایران وجود دارند یا در مناصب گوناگون فعالیت می‌کنند می‌تواند نقش مؤثری در ایجاد خودباوری در نیمی از افراد جامعه به‌عنوان جنس زن داشته باشد، از طرف دیگر می‌تواند بر ذهنیت نیمی دیگر از افراد اجتماع با جنسیت مردانه و تغییر دیدگاه‌های آنان در خصوص توانمندی نیمه مقابل اثرات مثبتی بر جای بگذارد.

معلم کد ۱:

خب مسئله‌ای که هست وقتی ما صحبت از انسجام ملی می‌کنیم باید اینو در نظر بگیریم که جامعه‌ی ما متشکل از زنان و مردان هست و یه جامعه وقتی موفقه که همونقدر که به مردها در واقع بها داده میشه، زن هم ارزشمند دونسته بشه و بها داده بشه بهش...

تحکیم اعتماد

از دیدگاه شرکت‌کنندگان در پژوهش، مواردی همچون اعتماد اجتماعی؛ صداقت و شکاف دولت - ملت در زیرمجموعه مقوله تحکیم اعتماد مطرح شد. در بحث اعتماد اجتماعی، اعتماد به نهادهای دولتی می‌تواند زمینه‌ساز اعتماد اجتماعی باشد؛ یعنی بین سه

ضلع مثلث حاکمیت، دولت و ملت اگر اعتماد و صداقت وجود داشته باشد می‌توان انتظار انسجام ملی و همبستگی ملی داشت و نمود این اعتماد ضرورت دارد در کلیه قوانین و سیاست‌ها هم تبلور یابد.

جامعه‌شناس کد ۳:

شاخص اعتماد اجتماعی شاخص بسیار مهمی است، اگر کامل‌تر بگوییم شاخص سرمایه اجتماعی. میزان اعتماد و اطمینان افراد به هم در یک سرزمین، در یک محیط عامل اصلی وحدت بین آن‌ها است. هرچه احساس ترس و نگرانی و دوری، احساس تشویش و اضطراب نسبت به هم بیشتر باشد، میزان انسجام کاهش پیدا می‌کند.

عدالت توزیعی

در اینجا عدالت توزیعی اشاره به برابری فرصت‌ها در کلیه زمینه‌های اقتصادی؛ اجتماعی؛ فرهنگی؛ سیاسی؛ آموزشی و ... دارد. وقتی از برابری فرصت‌ها صحبت می‌شود یعنی امکانات و فرصت‌ها در بین همه گونه‌های انسانی در ایران با پس‌زمینه‌های مختلف زبانی، قومی، فرهنگی، دینی و ... به صورت عادلانه توزیع شود، چراکه در این صورت می‌توان انتظار انسجام ملی و وفاق ملی را داشت نه اینکه در بزنگاه‌ها سراغ گروه‌های قومی و مذهبی و زبانی رفت و در موقع توزیع امکانات و برابری فرصت‌ها آن‌ها را به دست فراموشی سپرد! در بحث انسجام ملی، عدالت توزیعی می‌تواند به عنوان یکی از اصلی‌ترین مفاهیم کلیدی نقش بازی کند. به این معنا که احساس برابری و عدم تبعیض زمینه‌ساز همگرایی اجتماعی است. مقوله عدالت توزیعی بر مقوله‌های فرعی‌ای همچون: ضرورت کاهش احساس تبعیض قومی و مذهبی؛ وجود تفکیک و تبعیض جنسی و جلوگیری از قطبی شدن جامعه اشاره دارد.

معلم کد ۵:

یکی از مهم‌ترین تهدیدهایی که انسجام ملی را خدشه‌دار می‌کند بی‌عدالتی‌ها و

تبعیض‌هایی است که بر اساس نژادی و زبانی و قومی و مذهبی دارن روش تأکید می‌کنند. ممکن است در شعار چیز دیگر باشد اما در عمل عملاً داریم می‌بینیم این تبعیض‌ها وجود دارد مثل محدودیت گرفتن برخی از شغل‌ها و پست‌ها.

شایسته محوری

شرکت‌کنندگان در پژوهش بیان داشتند در جغرافیای ایران گروه‌های قومی وجود دارند که کمترین سهم در انتصابات و مناصب سیاسی کشور دارند. یکی از زمینه‌های فرصت‌آفرین انسجام ملی به کارگیری نخبگان علمی، سیاسی، اجتماعی، اقتصادی و ... اقوام مختلف در مناصب گوناگون است؛ به این معنا که پیروی از اصل شایسته‌سالاری در تصمیمات و انتصابات کلان کشوری می‌تواند پایه‌های هویت ملی را قوی‌تر کند و منجر به انسجام و همبستگی بیشتر شود. از طرفی دیگر علاوه بر اینکه ضرورت دارد گردش نخبگان در پست‌ها و مناصب کلان کشوری صورت گیرد، در سطح نظام آموزشی نیز بایستی ردپای نخبگان علمی در زمینه‌های مختلف به چشم بخورد و نخبگان علمی اقوام و فرهنگ‌های مختلف نیز در سطح نظام آموزشی مورد معرفی قرار گیرند. کتاب‌های درسی از حیث معرفی نخبگان بسیار فقیر هستند. وقتی سهم اقوام در هر زمینه‌ای مورد توجه قرار گیرد و به نخبگان علمی چه در سیاست‌گذاری‌ها و چه در متون علمی توجه شود، پدیده مهاجرت نخبگان کم‌رنگ‌تر می‌شود؛ چراکه با مهاجرت هر فرد نخبه، بخشی از سرمایه کشور از دست می‌رود.

جامعه‌شناس کد ۱:

به نظر من یعنی توی بحث انسجام ملی، اگر بخواد محتوای درسی و برنامه‌ریزی درسی کاری بکنه باید بتونه نخبه‌ها را نمایش بده، قدردانی بکنه و یه جورایی تولید محتوا بکنه. در مورد همین نخبه‌های فکری ما که میتونه نخبه‌های نمیدونم المپیادی باشه، ریاضی باشه، فیزیک باشه، پزشکی باشه و...

تقویت هویت ملی

شرکت کنندگان در پژوهش بیان داشتند در حقیقت بین مؤلفه‌های انسجام ملی با هویت ملی فاصله چندانی وجود ندارد و به هر پارامتری که به‌عنوان مؤلفه انسجام ملی اشاره می‌شود می‌تواند در ذیل هویت ملی نیز قرار گیرد. مؤلفه‌های مثل زبان، خط، پیشینه تاریخی، هویت تاریخی و دین حداقل در مورد جامعه ما صادق است، دین نه به معنای انحصاری اش بلکه به معنای هم اسلام که شامل همه مذاهبش شود و هم ادیانی که پیشینه تاریخی در این کشور دارند و موارد دیگر... تقویت این مؤلفه‌ها می‌تواند در راستای حفظ وحدت ملی نقش برجسته‌ای داشته باشد. مواردی همچون: ملیت؛ تقویت مای جمعی؛ القای حس هویت ملی؛ نگاه جامع به سازه انسجام؛ ایجاد توازن بین ابعاد انسجام ملی؛ تقویت احساس تعلق به جامعه در بین تمامی گروه‌های قومی؛ آرمان‌ها و نگرش‌های فراقومی؛ فرهنگ ملی؛ پرهیز از تفرقه‌اندازی؛ ایجاد تعامل بین کلیه نهادها و بازتعریف گفتمان هویت به‌عنوان مقوله‌های فرعی در ذیل مقوله تقویت هویت ملی قرار می‌گیرند.

صاحب‌نظر تعلیم و تربیت کد ۷:

یه مؤلفه دیگه که میتونم عرض کنم حداقل از نظر بنده‌ی حقیر یه کل تحت عنوان انسجام ملی خب و اونم هویت ملی مشترک است. بله ممکنه بفرمایید این خودش یعنی انسجام من منظورم از هویت ملی مشترک چیه؟ یعنی اینکه هر فرد از آن‌گونه هویت ملی برخوردار باشه که تاریخ اون ملت هم درش نهفته هستش.

توجه به اقتصاد چندفرهنگی

با توجه به چندفرهنگی بودن جامعه ایران، این نیاز احساس می‌شود که اقتصاد نیز چندفرهنگی باشد؛ به این معنا که باید در مناطقی که اقوام ایرانی سکنی دارند سرمایه‌گذاری اقتصادی صورت گیرد تا از بروز مسائل و مشکلات اقتصادی و کار در قالب کولبری، قاچاق اجناس، فروش گازوییل و ... جلوگیری شود. در صورت پیشرفت اقتصادی و سرمایه‌گذاری‌های کلان اقتصادی در کلیه نقاط مرزی ایران تعاملات اقتصادی

شناسایی مؤلفه‌های انسجام ملی برای کاربست در کتاب‌های درسی...؛ هواس بیگی | ۱۹۳

بین اقوام و گروه‌های مختلف نیز شکل می‌گیرد. در کتاب‌های درسی اهمیت اقتصاد ملی و نوع سرمایه‌گذاری‌هایی که در کشور و مناطق مختلف انجام می‌شود لازم است مطرح شود.

معلم کد ۱۵:

وقتی یک سرزمین به وسعت همه امکاناتش در مرکز متمرکز می‌شود، نتیجه این می‌شود که نابود شده است زیست بومش؛ نتیجه این است که جوانهاش دارند به سمت گروه‌های تروستی می‌روند؛ نتیجه می‌شود کولبرانی که امید و آرزوهایشان به باد می‌رود.

معرفی آثار باستانی

اطلاع‌رسان‌ها در پژوهش بیان داشتند در کتاب‌های درسی آثار تاریخی و باستانی به صورت گزینشی مطرح شده‌اند، با توجه به این که در گوشه و کنار ایران آثار تاریخی و باستانی بنامی وجود دارد که هر کدام تاریخ مخصوص خود را دارند. ارائه آثار باستانی و معرفی آن‌ها به صورت جامع می‌تواند اطلاعات تاریخی فراوانی در اختیار دانش آموزان قرار دهد و نقاط کور برخی وقایع تاریخی را روشن تر کند.

معلم کد ۱۴:

به اون صورت در مورد میراث فرهنگی چیز بخصوصی در کتاب‌های درسی گفته نشده است. ما فقط به آرامگاه سعدی و فردوسی در کتاب درسی داریم آن‌هم چون که قسمت کوتاهی از شاهنامه فردوسی و یا زندگی نامه سعدی گفته شده، میراث فرهنگی را گفته‌اند.

تحکیم مشروعیت سیاسی

از دیدگاه اطلاع‌رسان‌ها در پژوهش یکی از مواردی که می‌تواند مشروعیت سیاسی را تقویت کند و میزان سرسپردگی افراد به نظام سیاسی را بیشتر کند نوع مدیریت کشور است؛ به این معنا که عملکرد بهتر در زمینه مدیریت کشور ضامن انسجام ملی است در غیر این صورت می‌تواند به عنوان تهدیدی علیه انسجام ملی و پاره‌پاره شدن کشور تبدیل شود.

شیوه حکمرانی و نوع حکمرانی‌ها می‌تواند آینده کشور را به‌سوی توسعه یا نابودی بکشاند. دموکراسی و مشارکت نیز به‌عنوان یک عامل تأثیرگذار بر انسجام ملی یعنی همه افراد جامعه حق مشارکت در کلیه فعالیت‌ها را دارند. افراد به‌عنوان شهروند جامعه حقوقی دارند که باید رعایت شود. پس در حقیقت دموکراتیک بودن جامعه و افزایش مشارکت مدنی خود یکی از شاخص‌های انسجام ملی است که البته باید به این نکته توجه کرد که کارآمدی دولت در اینجا مهم است و در افراد حسی ایجاد می‌کند که میل به انسجام اجتماعی افزایش می‌یابد. آرمان‌های دولت باید مردمی باشد و بر مبنای توافق عموم حاصل شده باشد و مردم در تصمیم‌گیری‌ها مشارکت داده شوند نه اینکه تصمیم برآیند نظر یک گروه خاص باشد، در این صورت است که می‌توان گفت دموکراسی وجود دارد.

جامعه‌شناس کد ۳:

دولت‌ها و عملکرد آن‌ها نقش مهمی در ایجاد انسجام ملی دارند، دولت‌هایی که وحدت و همبستگی را بسیار با اهمیت می‌بینند و دوست دارند که انسجام اجتماعی گسترش پیدا کند، آن‌ها قاعدتاً نتیجه مطلوب‌تری در این زمینه می‌گیرند. همچنین همه افراد جامعه حق مشارکت در فعالیت‌ها را دارند، همه افراد جامعه به‌عنوان شهروند به حساب می‌آیند و در تمام امور جامعه حقوقی دارند که باید رعایت شود.

بازتعریف سیاست آموزشی

از نظر شرکت‌کنندگان در پژوهش، فرایند تدوین محتوای کتب درسی از سنت‌گزینش پیروی می‌کند به این معنا که در تغییر یا جابجایی بخش‌هایی از محتوای دروس افرادی هستند که نقش دارند و محتوا را سلیقه‌ای تدوین می‌کنند. نظام آموزشی ضرورت دارد دموکراتیک باشد. اگر نظام آموزشی دموکراتیک باشد آن‌وقت می‌توان گفت سیاست آموزشی دارای شمولیت است و همه گروه‌ها را در بر می‌گیرد. آن‌وقت عدالت آموزشی می‌تواند تحقق یابد؛ بنابراین اراده معطوف به تغییر در آموزش ضرورت دارد و گفتمان نظام آموزشی لازم است واقع‌گرا باشد و بافت اجتماعی-فرهنگی را مدنظر قرار دهد تا

صدای همه فرهنگ‌ها در آموزش شنیده شود. اینجاست که سیاست آموزشی نیاز به بازتعریف دارد و فاصله گرفتن از رویکردهای سنتی در تدوین سیاست آموزشی ضرورت تام دارد.

معلم کد ۱۰:

ما او مدیم برای جغرافیا فرض کن جغرافیای آذربایجان غربی یا ضمیمه‌ی اهل سنت اینارو جدا کردیم. نگاه ما او مدیم مثلاً به بخشی از کردستان رو از ایران جدا کردیم یعنی تو فقط کردستانی و میتونی جغرافیای استان خودت رو بدونی. چه اشکالی داره یه نفر از مرکز کشور مثلاً تهران، یه نفر از تهران بیاد و در مورد جغرافیای کردستان اطلاعات داشته باشه؟ پس این مبحث جدا سازی خودش باعث نا آگاهی میشه و این نا آگاهی در عمل میتونه به انسجام ملی کشور ضربه بزنه. این همون رویه‌ای است که اکنون در کتاب‌ها دنبال میشه.

تقویت سازگاری ملی – فراملی

مقوله تقویت سازگاری ملی-فراملی از دو زاویه قابل تفسیر است یکی مدارای اجتماعی و دیگری مدارای بین‌المللی. مدارای اجتماعی احترام به تفاوت‌ها را مدنظر قرار می‌دهد و این مدارا پیشگی باید در محتوای کتاب‌های درسی در قالب توجه به همه فرهنگ‌ها، اقوام، ادیان و مذاهب، زبان‌ها و ... تبلور یابد نه اینکه کتاب‌های درسی میدانی برای جولان فرهنگ مسلط باشد. از طرف دیگر در بعد بین‌المللی، حکومت و دولت ضرورت دارد با نظام جهانی سازگاری خود را بیشتر حفظ کند تا مقوله انسجام ملی به خطر نیفتد. گسترش و حفظ روابط در سطح بین‌المللی می‌تواند مانع انزوای کشور در سطح جهانی شود.

صاحب‌نظر تعلیم و تربیت کد ۷:

یه راهکار که شاید تو بحث انسجام ملی بهش توجه نمیشه دوستی با کشورهای دیگه اس. دوستی‌ها و روابط بین‌الملل است. باید دید جایگاهش و نگرش ملت‌های دیگه نسبت به ایران چی هستش. من متاسفانه یه کلیپی رو دیدم از مردم بلژیک سؤال می‌پرسیدن مثلاً

می‌گفتن با شنیدن این واژه چی به ذهنتون میرسه: واژه ایران بود خوب. چیزی که به ذهنشون می‌رسید چی بود؟ جنگ! مناقشه، ترور، دزدی و دخالت. خوب ببینید وقتی تصویر یه ملت مخدوش میشه در سطح جامعه‌ای جهانی بازم میگم چه به حق چه ناحق وقتی این تصویره مخدوش میشه دیگه احساس افتخار به ایرانی بودن کم میشه تو مردم اون جامعه و اون کشور.

اصلاح سیاست رسانه‌ای

اطلاع‌رسان‌ها در پژوهش بیان داشتند در رسانه ملی توجه بسیار ضعیفی به معرفی اقوام ایرانی می‌شود و نفی خرده‌فرهنگ‌ها می‌تواند در تضعیف انسجام ملی نقش داشته باشد، در اینجا باید فضایی برای معرفی و حضور اقوام در رسانه ملی باز شود و از نمایش چهره‌های تحریف‌شده و دادن نقش‌های حاشیه‌ای به اقوام ایرانی خودداری شود. در خصوص این مقوله می‌توان به مواردی همچون: توجه به اقوام در رسانه‌های جمعی؛ نفی خرده‌فرهنگ‌ها در رسانه ملی؛ اصلاح سیاست رسانه‌ای؛ ضرورت تجدیدنظر در بازنمایی خرده‌فرهنگ‌ها در رسانه ملی؛ عملکرد نادرست رسانه ملی؛ ضعف رسانه ملی در انجام وظایف خود؛ عملکرد ضعیف رسانه ملی در خصوص تفاوت‌ها؛ فقدان شفاف‌سازی اخبار داخلی و وقایع، به‌عنوان تهدیدی علیه انسجام ملی اشاره کرد.

معلم کد ۹:

ما الآن خیلی راحت دسترسی به انواع رسانه داریم. اگر یک اتفاقی در کشور ما بیفتد اگر رسانه خوب عمل نکند ما به فاصله یک ثانیه نشده از رسانه‌های بیگانه بازتابش را می‌بینیم و متأسفانه هنوز هم اوضاع به همین صورت است و اولاً اونور می‌بینیم اوضاع از چه خبره و همه‌جا پخش شده، بعد تازه صداوسیما می‌وارد عمل می‌شود و این نفوذ خیلی آرام رسانه را نشان می‌دهد که خیلی مهم است، گرچه من ندیدم در کشورمان بخواهند در این زمینه عکس‌العمل سریع نشان دهند.

ایجاد امنیت اجتماعی

از دیدگاه اطلاع‌رسان‌ها وقتی از امنیت صحبت می‌شود منظور فقط امنیت نظامی نیست اگرچه با رشد تسلیحات نظامی می‌توان ادعای برخورداری از امنیت نظامی کرد، اما مقوله امنیت فقط به بعد نظامی ختم نمی‌شود و ضرورت دارد اشکال دیگر امنیت از جمله امنیت اجتماعی مورد توجه قرار گیرد؛ زیرا در غیر این صورت با مسائل اجتماعی بی‌شماری روبرو خواهیم شد.

جامعه‌شناس کد ۳:

شاخص دیگر انسجام ملی، احساس امنیت است. هرچه افراد احساس امنیت بیشتری داشته باشند؛ فعالیت‌ها را بدون دلهره و تشویش و نگرانی انجام بدهند؛ نسبت به هم نوع احساس آرامش و اطمینان داشته باشند و به آینده امیدوارتر باشند؛ نسبت به آینده مثبت‌اندیش‌تر باشند و تشویش نسبت به آینده نداشته باشند، انسجام اجتماعی در آن جامعه افزایش پیدا می‌کند.

بحث و نتیجه‌گیری

مؤلفه‌های انسجام ملی از منظر معلمان اقوام و صاحب‌نظران جامعه‌شناسی، علوم سیاسی و تعلیم و تربیت مشتمل بر ۱۶ مؤلفه است که می‌توان هم در سطح کلان و هم در سطح خرد آن‌ها را مورد توجه قرار داد. این مؤلفه‌ها در شکل شماره ۱ ارائه شده است.

شکل ۲. مؤلفه‌های انسجام ملی از منظر معلمان و صاحب‌نظران

Figure 2. The components of national cohesion from the perspective of teachers and experts.

یکی از مهم‌ترین مؤلفه‌های انسجام ملی که در این پژوهش شناسایی شد مؤلفه همایی زبانی است. زبان به‌عنوان یکی از مؤلفه‌های مهم انسجام ملی همواره مورد توجه کانونی صاحب‌نظران قرار دارد. در پهنه ایران اقوامی زندگی می‌کنند که در کنار زبان فارسی به‌عنوان زبان معیار و رسمی کشور، دارای زبان‌ها و گویش‌های خاص خود هستند. برخی از دانش‌آموزان اقوام در بدو ورود به آموزش به دلیل دوگانگی زبانی دچار مشکلاتی در حین آموزش می‌شوند که این می‌تواند برافت تحصیلی و کاهش اعتماد به نفس آنان تأثیرگذار باشد. از طرف دیگر ضرورت دارد زبان فارسی به‌عنوان زبان معیار مورد تقویت

قرار گیرد؛ زیرا که در طول تاریخ زبان فارسی به‌عنوان یکی از عوامل وحدت‌بخش بین مردم ایران تلقی شده و به‌عنوان یک وسیله ارتباطی ملی توانسته است نقش خود را به‌خوبی ایفا کند. در اینجا ایجاد یک موازنه بین زبان فارسی و زبان‌های قومی با توجه به زیرساخت‌های اجتماعی-اقتصادی، علمی و فرهنگی جامعه ضروری به نظر می‌رسد، به این معنا که در کنار زبان فارسی به‌عنوان یکی از مؤلفه‌های انسجام ملی به آموزش زبان مادری در مدارس نیز توجه شود.

در خصوص معرفی مشاهیر می‌توان گفت کاملاً سلیقه‌ای و گزینشی عمل شده است. بزرگان تاریخ در حوزه‌های مختلف علمی، ادبی، هنری، سیاسی، فرهنگی و... به حاشیه رفتند و عده‌ای در کتاب‌های درسی برجسته شدند که بیشتر جنبه مذهبی یا دینی دارند. دانش‌آموزانی که اطلاعات بسیار اندکی از مشاهیر در حوزه‌های مختلف علمی، ادبی، هنری، سیاسی، قومی و... دارند چگونه می‌توانند دایره شناخت خود را وسعت ببخشند وقتی که کتاب‌های درسی خالی از محتوای غنی هستند؟ چگونه می‌توان زمینه شناخت قومی و فرهنگی در بین دانش‌آموزان را به وجود آورد؟ وقتی تکثرگرایی دینی و تکثرگرایی فرهنگی به رسمیت شناخته نمی‌شود مگر می‌شود انتظار انسجام ملی داشت؟

نمادهای سرزمینی مقوله بعدی است که از منظر اطلاع‌رسان‌ها در پژوهش‌ها مشتمل بر پرچم و سرود؛ سرزمین مشترک؛ تاریخ مشترک و قانون اساسی است. هر کشور مستقلی در جهان دارای پرچم و سرود ملی می‌باشد. با پیدایش دولت - ملت‌ها پرچم‌ها نقش و اهمیت بسیار پررنگی پیدا کردند. پرچم‌ها بر اساس ایدئولوژی و رویکرد احزاب سیاسی یا گروهبایی که استقلال آن کشور را به ارمغان آوردند طراحی شدند. امروزه پرچم نماد استقلال، بیانگر هویت، تاریخ و فرهنگ و فلسفه‌ی هر کشور در ایجاد همبستگی بین شهروندان، قومیت‌ها و پیروان ادیان نقش مهمی را ایفا می‌کند. در کنار پرچم، سرود ملی نیز دارای پرسامدترین واژگان همچون کشور، سرزمین، پایداری و جاودانگی، امید و آزادی، صلح و شکوه می‌باشد. همه مردم ایران زیر یک پرچم واحد زندگی می‌کنند و یک سرود ملی نیز وجود دارد. معرفی پرچم و سرود می‌تواند به‌عنوان یکی از مؤلفه‌های

انسجام ملی در محتوای کتاب‌های درسی در ایجاد همبستگی ملی نقش مؤثری ایفا کند. ساختار فضایی-جغرافیایی ایران از دو بخش به هم پیوسته مرکزی و حاشیه‌ای پدید آمده است. وقتی از سرزمین مشترک سخن به میان می‌آید نباید فقط توجه را به مرزها و خطوطی که ایران را از همسایگان جدا می‌کند معطوف داشت. لازم است به محتوای سرزمینی نیز توجه کرد. در دل سرزمین ایران اقوامی وجود دارد که در ساختار اجتماعی-فضایی جای گرفته‌اند و در طول تاریخ در هر برهه‌ای از زمان برای حفظ تمامیت ارضی داوطلبانه در میدان‌های جنگ حضور یافته‌اند. وقتی قرار است از سرزمین مشترک در کتاب‌های درسی صحبت شود فقط بر خطوط جغرافیایی تأکید نشود از شکل‌گیری سرزمین مشترک؛ از عوامل مؤثر بر حفظ سرزمین مشترک؛ از نقش اقوام در دفاع از ایران؛ از رشادت‌ها؛ از خودگذشتگی‌های مردم ایران و از اقدامات دولت و حکومت برای حفظ سرزمین مشترک در نوار مرزی و مرکزی ایران صحبت شود تا دانش‌آموزان به عمق اهمیت سرزمین پی ببرند. در مؤلفه تاریخ مشترک نیز بازگو کردن وقایع تاریخی حقیقی و کسانی که در ساختن تاریخ مشترک نقش داشته‌اند ضروری است. وقایع تاریخی باید بدون تحریف و گزافه‌گویی نوشته شوند و در مورد هر وقایع تاریخی ذکر منبع استنادی ضروری به نظر می‌رسد و اینکه سازندگان تاریخ مشترک برخی پررنگ و برخی به حاشیه نروند، همه در متن فراخوانده شوند. در خصوص آثار باستانی نیز لازم به ذکر است که ضرورت دارد آثار باستانی و تاریخی به صورت جامع مورد توجه قرار گیرد و در محتوای کتاب‌های درسی به آن‌ها اشاره شود. آثار باستانی و تاریخی حاوی اطلاعات ارزشمندی از زندگی و تاریخ گذشتگان است که نباید به دست فراموشی و تحریف سپرده شود.

قانون اساسی نیز به عنوان یکی دیگر از زیر مقوله‌ها که در ذیل مقوله نمادهای سرزمینی قرار می‌گیرد مطرح شد. در این خصوص به زعم (Fazeli & Qalich, 2013) می‌توان گفت بین سیاست‌های مصوب و محقق در جامعه شکاف وجود دارد. آنچه در قانون اساسی ذکر شده است به ضمانت اجرایی، نیاز دارد. وقتی قانون در همه امور اجرا شود زمینه دل‌بستگی و اعتماد ملت به حکومت و دولت فراهم می‌شود. تا زمانی که گفته‌ها

در حد شعار باقی بماند همچنان شکاف کم اعتمادی بین سه ضلع مثلث؛ ملت و دولت و حکومت باقی می‌ماند. مصداق‌های عینی ضمانت اجرایی قانون اساسی می‌تواند با ذکر مثال در محتوای کتب درسی منعکس گردد.

بوردیو در کتاب «بازتولید فرهنگی» خود، مدرسه را به‌عنوان محل تکرار و تسلسل نابرابری معرفی می‌کند. از نظر وی مدرسه مهم‌ترین نهادی است که ساختارهای سلطه‌ی مردانه را بازتولید می‌کند (Shower & Fountain, 2006). بازاندیشی جنسیتی مبتنی بر بازتعریف نقش‌های زنان؛ معرفی زنان نخبه و نام‌آور و معرفی زنانی که در پست‌های مهم کلان‌کشوری نقش دارند، می‌باشد. در عصر جدید با توجه به رشد و پیشرفت تکنولوژی و دسترسی کلیه دانش‌آموزان به اطلاعات، محتوای کتاب‌های درسی کنونی نمی‌تواند در فرایند جامعه‌پذیری جنسیتی نقش مناسبی را ایفا کند. بهتر آن است که بر مبنای واقعیت‌های روز جامعه و تفاوت‌هایی که زن امروز با دیروز دارد، به معرفی زنان پرداخت شود.

تحکیم اعتماد نیز به‌عنوان یکی از متغیرهای تعیین‌کننده در تعامل سازنده و افزایش همکاری میان افراد در یک جامعه می‌تواند در حفظ وحدت ملی نقش بسیار مؤثری داشته باشد. اعتماد اجتماعی و صداقت در بروز بحران‌هایی که در طی دهه‌های اخیر در ایران اتفاق افتاد می‌تواند موردسنجش قرار گیرد؛ به‌عنوان مثال کرونا به‌عنوان یکی از غافل‌کننده‌ترین وقایع تاریخ به‌زعم Ameri Golestani, Mirzaei & Dashti (2021) منجر به شکل‌گیری دو گونه بحث درباره مقوله اعتماد اجتماعی به دولت شد. برخی همه‌گیری و بحران متعاقب آن را موجب کاهش اعتماد به دولت دانسته و آن را به کاهش سرمایه اجتماعی، پیش از آن مرتبط دانسته و در مقابل، برخی این بحران را مقدمه‌ای برای بازسازی اعتماد از دست‌رفته دولت می‌دانستند. هر دو این‌ها به کاهش اعتماد اجتماعی و به تبع آن سرمایه اجتماعی دولت پیش از بحران اذعان داشتند. تأکید دولت‌مردان بر اعتمادسازی بیانگر از دست رفتن بخشی از اعتماد سیاسی و در نتیجه سرمایه اجتماعی دولت در چندسال اخیر است. دولت پس‌ازاینکه در بخشی از سیاست‌های داخلی خود نتوانسته

بود پاسخ گوی شعارها و وعده‌های خود شود، به‌طور فزاینده‌ای با بحران سرمایه اجتماعی مواجه شد (Ameri Golestani et al., 2021). در چنین شرایطی طراحان کتاب‌های درسی بحث مهار کرونا در ایران را مطرح کردند و اینکه ایران توانسته است در درمان کرونا جزو کشورهای برتر جهان باشد! وقتی که مواردی از این دست در کتاب‌های درسی تدوین، توزیع و منتشر می‌گردد چگونه می‌توان انتظار اعتماد اجتماعی ملت به دولت داشت؟ این مسئله باعث شد تا افراد زیادی در فضای مجازی به طرح این پرسش مبادرت ورزند که با توجه به بحران کرونا و افزایش نرخ مرگ‌ومیر و فوتی در ایران چگونه چنین ادعایی در کتاب‌های درسی مطرح شده است؟ این نمونه‌ای از کارهایی است که منجر به بی‌اعتمادی مردم به دولت می‌شود. پس می‌توان گفت اعتماد اجتماعی به‌عنوان مهم‌ترین سازه سرمایه اجتماعی در حفظ تحکیم انسجام ملی و وحدت ملی نقش بسزایی دارد.

عدالت توزیعی به‌عنوان یکی دیگر از مؤلفه‌های انسجام ملی در صورتی که در سیاست‌گذاری‌ها و برنامه‌ریزی‌ها به آن توجه کافی و لازم نشود، می‌تواند تهدیدی علیه انسجام ملی تلقی شود. به عبارتی یکی از تهدیدهای پیش روی انسجام ملی بی‌عدالتی‌ها و تبعیض‌هایی است که بر اساس زبان، قوم و دین و مذهب در جامعه وجود دارد. در برخی اسناد نیز بر مقوله عدالت تأکید شده است اما در عمل تبعیض‌ها همچنان پابرجا هستند. به‌عنوان مثال تبعیض در مشاغل و مناصب و پست‌های دولتی و... از طرفی پیاده‌سازی عدالت توزیعی می‌تواند به ریشه کن کردن مسائل اجتماعی از جمله فقر، فحشا، اعتیاد، طلاق، بیکاری، بزهکاری و... کمک کند. در اسناد بالادستی بارها و بارها بر گسترش عدالت در ابعاد کمی و کیفی تأکید شده است اما همچنان شاهد بی‌عدالتی‌ها در حوزه نظام آموزشی و پرورشی هستیم. هنوز برخی از دانش‌آموزان کشور در مدارس کپری به امر تحصیل می‌پردازند، اقوام و اقلیت‌ها در کتاب‌های درسی به حاشیه رفته‌اند. گفتمان عدالت در اسناد بالادستی تا زمانی که عملیاتی نشود در حد یک شعار باقی خواهد ماند.

در بحث انسجام ملی عامل دیگری که می‌تواند نقش داشته باشد مقوله نخبه‌مداری علمی یا شایسته‌محوری است. این مقوله خود زیرمجموعه‌های دیگری دارد، یکی اینکه

آن‌هایی که در دایره تألیف کتاب‌های درسی فعالیت می‌کنند به معرفی نخبگان در محتوای کتاب‌های درسی پردازند؛ یعنی به‌نوعی تولید محتوا کنند. از سنت‌گزینش دست بردارند. این نخبگان در حوزه‌های مختلف معرفی شوند و از آن‌ها به‌نوعی قدردانی کنند، مثلاً نخبه‌های المپیادی؛ نخبه‌های فیزیک؛ نخبه‌های ریاضی و... از طرف دیگر گردش نخبگان و مخصوصاً نخبگان اقوام در پست‌ها و مناصب می‌تواند انسجام ملی را قوت ببخشد؛ زیرا این حس به آن‌ها القا می‌شود که مورد توجه قرار گرفتند و بر سر سفره کشور جایگاهی دارند. همچنین منجر به کاهش نرخ مهاجرت خواهد شد. سالیانه نخبگان زیادی در رشته‌های تحصیلی مختلف اقدام به ترک کشور می‌کنند. چرا باید این سرمایه‌های فکری مهاجرت کنند؟ چرا باید این سرمایه‌های فکری در جای دیگر مشغول به کار شوند؟ نیروی انسانی سخت‌کوش، متخصص و متعهد که می‌توانند زمینه توسعه علمی و تکنولوژیکی کشور را فراهم آورند باید مورد احترام و پذیرش کشور باشند.

تقویت هویت ملی به‌عنوان یکی از مؤلفه‌های انسجام ملی می‌تواند پایه‌های انسجام ملی را مستحکم‌تر و قوی‌تر کند. از طرف دیگر خود مقوله هویت نیازمند بازتعریف است و بازتعریف گفتمان هویت در جامعه ایران می‌تواند همچون چراغ راه عمل کند. مؤلفه بعدی که تحت عنوان بازتعریف سیاست آموزشی خوانده می‌شود می‌تواند نظام آموزشی را از ورطه ایدئولوژیکی شدن نجات دهد؛ به این معنا که لازم است برای نظام آموزشی دموکراتیک برنامه‌ریزی نمود و در سیاست‌های آموزشی کشور تجدیدنظر کرد.

ترکیب جمعیت در ایران، ترکیبی ناهمگون است و اقوام مختلفی در ایران ساکن هستند که از نظر زبانی و دینی تعانس کاملی با بخش غالب جمعیت در مرکز ندارند، از این رو به نظر می‌رسد به دلیل تفاوت‌های دینی و مذهبی میزان برخورداری برخی استان‌ها از مقوله سرمایه‌گذاری اقتصادی و ایجاد اشتغال با توجه به پتانسیل منطقه‌ای، حداقلی باشد. این مناطق هنوز به توسعه دست پیدا نکرده‌اند. به‌عنوان مثال در استان کردستان برخی از افراد (کولبران) از طریق اقتصاد غیررسمی به قاچاق کالا می‌پردازند (خیل عظیمی از این افراد فارغ‌التحصیلان نظام دانشگاهی هستند که به‌علت بیکاری به کولبری پناه برده‌اند) یا

در استان سیستان و بلوچستان نیز برخی از افراد که دارای شغل مناسبی نیستند و با بحران اقتصادی، فقر و بیکاری روبرو هستند، به قاچاق سوخت می‌پردازند. اگر اقتصاد چند فرهنگی باشد و در مناطق مرزی ایران در کلیه استان‌هایی که در این نوار قرار گرفته‌اند، بر مبنای پتانسیلی که آن منطقه دارا هست ایجاد اشتغال شود، بدون شک نه تنها برخی از مشکلاتی که نیروهای امنیتی با قاچاق کالا در مرزهای ایران دارند حل خواهد شد، بلکه به کارگیری این افراد در بخش‌ها و واحدهای صنعتی و خدماتی که دولت در آن مناطق بنا خواهد کرد، می‌تواند به اقتصاد کشور کمک کند. این بحث اقتصاد چندفرهنگی بی‌ارتباط با مؤلفه امنیت اجتماعی به عنوان یکی دیگر از مؤلفه‌های انسجام ملی نیست. وجه ایجابی امنیت یعنی وجود احساس رضایت و اطمینان خاطر نزد دولتمردان و شهروندان و وجه سلبی یعنی نبود ترس، اجبار و تهدید (Mohseni, 2009). وقتی چنین حسی در بین شهروندان شکل نگیرد چگونه می‌توان انتظار داشت انسجام ملی شکل بگیرد؟ در صورتی که هیچ دولتی و حکومتی بدون وجود ملتش نمی‌تواند به حیات خود ادامه دهد. وقتی که مردم اصلی‌ترین نقش را در سرنوشت کشور دارند، پس چرا نباید در جهت رفاه و امنیت اجتماعی آن‌ها قدم برداشت؟ دست‌اندازهای سیاسی و ایدئولوژیک را باید کنار گذاشت و به صورت واقع‌بینانه برای انسجام ملی و تحقق همبستگی بین آحاد مردم قدم برداشت.

تحکیم مشروعیت سیاسی به عنوان یکی دیگر از مؤلفه‌های انسجام ملی که چیزی جز جواز اعمال قدرت نظام سیاسی مورد نظر نیست، به عنوان یکی از مؤلفه‌های انسجام ملی معرفی شده است؛ بنابراین می‌توان گفت این مؤلفه تأثیر مستقیمی بر شکل‌گیری انسجام ملی خواهد داشت و ضرورت دارد دولتمردان برای تحکیم مشروعیت سیاسی از طریق انجام اقدامات و به کارگیری راهبردهای مناسب برای خدمت به مردم و حکمرانی مناسب در حوزه‌های مختلف اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی و... تلاش کنند و این مهم می‌تواند زمینه انسجام ملی و وفاق اجتماعی را بیش‌ازپیش مهیا کند. از طرف دیگر یکی از مهم‌ترین جنبه‌های توسعه‌ی دولت‌ها و ملت‌های امروزی ارتباط آن‌ها با دموکراسی است که به تعبیر

گیدنز (۱۳۸۵) به معنای نظام سیاسی است که در آن مردم، نه شاهان یا اشراف حکومت می‌کنند (Darkhah et al., 2012).

با توجه به اینکه در ایران اقوام گوناگونی زندگی می‌کنند، شیوه مدیریت کشور در چنین شرایطی پیچیده‌تر از زمانی است که جامعه از یکدستی فرهنگی و زبانی برخوردار است. به این معنا که میزان خطاهای مدیریتی جامعه باید به حداقل برسد و در تصمیم‌گیری‌های کلان سیاسی نقش و دیدگاه مردم با پس‌زمینه‌های فرهنگی و قومی و زبانی و دینی و... به حاشیه نرود. در کنار دموکراسی، مؤلفه تقویت سازگاری ملی - فراملی نیز مطرح شده است. در جوامع پیچیده و در حال تغییر، مدارا کردن گریزناپذیر خواهد بود. ویلیامز بر این باور است اگر گروه‌های مختلف، عقاید متعارضی در زمینه‌های اخلاقی، سیاسی و یا مذهبی داشته باشند و هیچ بدیل و جایگزینی در کنار هم نیابند، تساهل امری ضروری خواهد بود (Adibi Sadeh et al., 2012)؛ بنابراین مؤلفه تقویت سازگاری ملی - فراملی با دو زیرمجموعه مدارای اجتماعی و مدارای بین‌المللی می‌تواند در اتحاد و انسجام ملی نقش بسزایی ایفا کند. در کنار این مؤلفه‌ها بر اصلاح سیاست رسانه‌ای نیز به‌عنوان یکی دیگر از مؤلفه‌های انسجام ملی تأکید شده است. به این معنا که آنچه در رسانه ملی در دسترس بینندگان قرار می‌گیرد نیازمند بررسی دقیق و موشکافانه است تا از هرگونه طرد و تحقیر افراد و اقوام و مذاهب و آداب و رسوم و... جلوگیری شود. رسانه ملی می‌تواند در جهت تقویت و یا تضعیف انسجام ملی گام بر دارد. اگر آنچه در این رسانه پخش و بازپخش می‌شود مبتنی بر حقیقت باشد می‌تواند افراد جامعه را به سمت اتحاد و یکدستی پیش ببرد، در غیر این صورت انتشار خبر کذبی یا تحقیر گروهی یا قومی می‌تواند زمینه واگرایی بین افراد جامعه و به تبع آن تضعیف وحدت ملی را رقم بزند.

با توجه به آنچه گفته شد می‌توان گفت انسجام ملی یکی از مهم‌ترین مباحث کشورهای گذشته و اکنون جهان است. موضوعی بسیار مهم و حیاتی که ارتباط بسیار عمیقی با نظام آموزشی هر کشور دارد و حفظ تمامیت ارضی کشور و فرایند جامعه‌پذیری دانش‌آموزان به این مهم بستگی دارد که نظام آموزشی چگونه مؤلفه‌های هویت ملی و

انسجام ملی را بازتولید و بازنشر می‌کند؟ نظام آموزشی به‌عنوان حامل ارزش‌های فرهنگی، دینی، ملی، اجتماعی، سیاسی، جنسیتی، قومیتی و... می‌تواند در این راستا مهم‌ترین نقش را بازی کند. ۱۶ مؤلفه‌ای که بر مبنای نظر معلمان اقوام و صاحب‌نظران جامعه‌شناسی، علوم سیاسی و تعلیم و تربیت اکتشاف گردید می‌تواند در تدوین محتوای مربوط به مقوله انسجام ملی در کتاب‌های درسی مورد استفاده طراحان و برنامه‌ریزان آموزشی قرار گیرد. پژوهش‌های اخیر که در حوزه انسجام ملی، هویت ملی و یا همبستگی ملی انجام شده‌اند به‌نوعی تأییدکننده الزام و ضرورت پژوهش کنونی و به‌کارگیری مؤلفه‌های استخراج‌شده در محتوای کتاب‌های درسی است. نتایج پژوهش‌های ذکرشده خلأ توجه کافی به مقوله انسجام ملی در نظام آموزشی را نمایان می‌کنند. نتایج پژوهش حاضر می‌تواند در صورت کاربری صحیح، منطقی و علمی هم در سطح کلان و هم در سطح خرد (نظام آموزشی) موجبات تحقق هر چه بیشتر انسجام ملی را فراهم کند.

تشکر و سپاسگزاری

در اینجا لازم است از دکتر سیدمهدی سجادی استاد گروه فلسفه تعلیم و تربیت دانشگاه تربیت مدرس، دکتر یارمحمد قاسمی استاد گروه جامعه‌شناسی و مطالعات فرهنگی دانشگاه ایلام و دکتر عبدالرحیم نوه ابراهیم استاد گروه آموزشی مدیریت آموزشی دانشگاه خوارزمی که در انجام این پژوهش مرا یاری نمودند، تشکر و قدردانی کنم. از حمایت‌های مالی صندوق حمایت از پژوهشگران و فناوران کشور (INSF) نیز تشکر ویژه دارم.

تعارض منافع

تعارض منافع ندارم

ORCID

Fatemeh Havas Beigi <https://orcid.org/0000-0001-7518-6805>

References

- Adib Haj Bagheri, Mohsen. (2006). *Grounded theory research method (theorizing method in humanities and health sciences)*. Tehran: Bushra.
- Adibi Sedeh, Mehdi., Rastgar, Yaser & Beheshti, Seyed Samad. (2011). Social tolerance and its dimensions. *Social Welfare Scientific-Research Quarterly*,13(50):353-376.
- Ahmadi, Hamid. (2003). Iranian National Identity: Foundations, Challenges and Obligations. *Cultural Research Letter*, 7(6): 6-51.
- Ahmadi, Hamid. (2011). *Foundations of Iranian national identity: theoretical framework of citizen-oriented national identity*. Tehran: Research Institute of Cultural and Social Studies.
- Ameri Golestani, Hamed., Mirzaei, Bijan & Dashti, Farzaneh. (2021). Corona epidemic crisis and its impact on social capital and political trust in Iran. *Applied Politics, Research Institute of Human Sciences and Cultural Studies, two scientific quarterly journals*, 3(1):115-140.
- Amini, Mohammad. (2011). Explanation of the multicultural curriculum and how to implement it in the curriculum planning system of Iran. *Iranian Curriculum Studies Quarterly*, 7 (26): 11-32.
- Atamian, R. (2015). *Shaping National Identity through Education: A Comparative Study of Elementary School Textbooks in Post-Revolutionary Iran and Communist Bulgaria*. A Thesis Submitted to the Faculty of World Studies in Partial Fulfillment of the Requirements for The Degree of Masters of Arts in Iranian Studies, University of Tehran.
- Bashiriyeh, Hossein. (2012). *Teaching political knowledge, fundamentals of theoretical and institutional political science*. Tehran: Contemporary view.
- Blum, L. (2014). Three educational values for a multicultural society: Difference recognition, national cohesion and equality. *Journal of Moral Education*,43(3),332-344.
- Darkhah, Farideh., Mozayedi, Mohammad & Mofidi, Farkhandeh. (2011). Examining the components of democracy in social education books of elementary school. *Curriculum Research*, 2(1): 121-152.
- Dilmaghani, Farshid & Ghasemi Turki, Mohammad Ali. (2016). The position of national identity in Iran: a look at the historical development of national identity patterns and policies from ancient times to the first Pahlavi period, *Scientific-Research Quarterly Siasat-e Motalieh*,5(19): 155-176.
- Durrani, N. & Dunne, M. (2010). Curriculum and national identity: exploring the links between religion and nation in Pakistan. *Journal of Curriculum Studies*, 42(2): 215-240.

- Ebrahim,Ehteram., Beheshti, Saeed & Keshavarz. Susan. (2009). Examining Derrida's educational ideas and criticizing them. *New educational approaches*,5(1):147-168.
- Fazeli, Nematullah & Qalich, Morteza. (2012). *A new approach to cultural policy*. Tehran: Tisa.
- Gandi, Leila. (2013). *Post-colonialism*. Translated by Homayoun Kaka Soltani and Maryam Alamzadeh, Tehran: Research Center for Cultural and Social Studies.
- Ghasemi, Ali Asghar & Ebrahimabadi, Gholamreza. (2011). The ratio of national identity and national unity in Iran. *Research*, 108-138.
- Ghasemi, Ali Asghar. (2014). Explaining the ratio of social gaps and national unity in Iran. *Politics Research*, (16). 165-212.
- Ghasemi, Hakim. (2008). National solidarity in elementary school textbooks (case study: Persian books). *National Studies Quarterly*, 9(34)134-160.
- Haag, O. (2010). 'You Are Germany'– 'I Am Australian': The construction of national unity through diversity in select examples from Australia and Germany. *National Identities*,12(4),333-349.
- Hadavi, Hossein. (2007). Examining Charles Taylor's theory about the issue of identity and diversity of culture in the modern era. *Political Science Quarterly*,4(6):133-148.
- Hajiani, Ebrahim. (2001). The pattern of ethnic politics in Iran. *Strategic study*, (11): 119-138.
- Havas Beigi, Fatemeh & Sajjadi, Seyed Mahdi (2022). How to represent national cohesion in the content of Iranian elementary education textbooks, *Curriculum Research*, 12(1): 255-289.
- Hormazadeh, Mohammad Ali. (2008). Factors affecting national cohesion. *Basij Studies Quarterly*, 12(42): 31-53.
- Iman, Mohammad Taqi & Noushadi, Mahmoud Reza. (2010). Qualitative content analysis. *Research*, 3(2): 15-44.
- Jahanian, Manouchehr., Ghoroukhlu, Mehdi & Zandi, Ebtehal. (2009). An introduction to national solidarity with an emphasis on the components of culture and tourism. *Scientific-Research Quarterly of Human Geography*, 2(3): 102-114.
- Karimi, Khosrow; Abtahi, Seyed Mustafa & Matalabi, Masoud. (2019). Ethnic politics in the Islamic Republic of Iran and its role in national security and cohesion, *Iran Political Sociology Quarterly*, 3(2):889-905.
- Kazemi Zamehrir, Mahdi. (2021). The process of building national cohesion in Iran: historical-sociological approach. *Political Science*, 24(96): 165-184.
- Li, Y. (2021) The Patriotism Education in History Courses of Israeli Middle

School. *Asian Journal of Middle Eastern and Islamic Studies*, 15(2), 220-232.

- Luqman Nia, Mehdi & Khamsan, Ahmad. (2009). The place of national identity in Iran's education system. *Cultural Research Quarterly*, 3(2): 148-171.
- Mansouri, Ali & Feridouni, Azita. (2008). Crystallization of national identity in textbooks: content analysis of Persian books in the elementary school. *National Studies Quarterly*, 10(2): 28-46.
- Mehrabi, Alireza. (2009). Foundations and components of national cohesion. *Research paper*, (55), 115-148.
- Mohseni, Reza Ali. (2009). Sociological analysis of social security and its role in reducing crime and social damage. *Quarterly Journal of Police Order and Security*, 4(2): 2-23.
- Moradi, Alireza., Zamani, Tuba & Kazemi, Ali. (2011). Cinema and difference: semiotic analysis of the film *Bride of Fire*. *Scientific-Research Quarterly Journal of Social Studies and Research in Iran*. 1(4): 131-153.
- Moradi, M., & Miralmasi, A. (2020). *Pragmatic research method*. (F. Seydi, Ed.) (1st ed.). Tehran: School of quantitative and qualitative research. Retrieved from <https://analysisacademy.com>.
- Najar Nahavandi, Maryam & Gurban Alizadeh, Mojdeh (2014). An analysis of national identity in textbooks (a case study of social studies). *educational research*, (29), 80-101.
- Noushadi, Mahmoodreza., Shamschiri, Babak & Ahmadi, Habib. (2010). The role and function of social studies books in the fifth grade of elementary school and the third grade of middle school in the formation of national identity. *Curriculum Research*, 1(1): 140-167.
- Nsude, A.O & Okenwa, G.N. (2020). anaging Secondary Education for National Cohesion in Nigeria. *British International Journal of Education and Social Sciences*, 7(8), 94-101.
- Rafati, Hamidreza., Ebrahimi, Hossein & Rahmani Saed, Hadi. (2017). Ethnic policies of the Islamic Republic of Iran in the northwest region and its impact on social security (A case study of the Azeri ethnic). *Research Security Quarterly*, 17(62): 6-36.
- Rezaei, Mohammad & Kashi, Gholamreza. (2004). Challenges of reproducing state hegemony through school discourse. *Iranian Journal of Sociology*, 6(4): 34-58.
- Ruto, Z.J, Shiundu, J & Siiyu, A. (2023). Enhancing National Cohesion through Primary Social Studies Learning Experiences in Kenya. *African Journal of Empirical Research*, 4(2), 796-806.
- Salehi Amiri, Seyed Reza. (2010). *National cohesion and cultural diversity*. Tehran: Strategic Research Center.

- Salehi Omran, Ebrahim., Abedini Beltrak & Mansouri, Siroos. (2017). Qualitative content analysis of elementary school textbooks based on cultural heritage components, *Quarterly Journal of Social-Cultural Development Studies*, 7(1),9-36.
- Salmon-Letelier, M. (2022). The shaping of national identity in diverse Nigerian secondary schools. *International Journal of Educational Development*,89 (2022) 102540.
- Semaeva,O.V. (2021). *National identity as the basis for the formation of patriotism among the younger generation of Russians*. SHS Web of Conf, (94) Sustainable Development of Regions 2020 – XVI International Scientific and Practical Conference “State. Politics. Society”.
- Seyed Emami, Kavous. (2008). Where do ethnic identities come from? A review of the main theories. *First Line Quarterly*, 2(7): 16-32.
- Shikhavandi, Davar. (2013). Reflecting the identity of Iranian ethnic groups in elementary and middle school textbooks, *Quarterly Journal of Education*, (78),120-193.
- Taghi Lu, Farmarez. (2016). Ethnic diversity, multicultural policy and citizenship model: a case study of contemporary Iran. *Strategic Studies Quarterly*, 10(1):10-31
- Tajik, Mohammad Reza. (1379). social harmony panel (2). *national studies quarterly*, (2 & 3).
- Zardar, Zareen & Fathinia, Mohammad. (2012). Representation of Iranian ethnic groups in popular television series. *Culture-Communication Studies*, 4(24): 42-62.
- Zibakalam, Sadegh. (2000). national solidarity and social harmony panel. *National Studies Quarterly*, (1).

استناد به این مقاله: هواس بیگی، فاطمه. (۱۴۰۲). شناسایی مؤلفه‌های انسجام ملی برای کاربری در کتاب‌های

درسی دوره آموزش ابتدایی ایران، فصلنامه علوم اجتماعی، ۳۰(۱۰۱)، ۱۶۵-۲۱۰. DOI:

10.22054/QJSS.2024.75016.2673

Social sciences is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License...